

OTTOMAR MEYKOW

Grundriss der Institutionen des römischen Rechts

Dorpat : [s.n.]
1880

Tartu Ülikooli Raamatukogu: 4 IV A-15366

Trükise digitaalkoopia ehk e-raamatu tellimine (eBooks on Demand (EOD)) –miljonid raamatud vaid hiireklõpsu kaugusel rohkem kui kümnes Euroopa riigis!

Täname Teid, et valisite EOD!

Euroopa raamatukogudes säilitatakse miljoneid 15.–20. sajandi raamatuid. Kõik need raamatud on nüüd kättesaadavad e-raamatuna — vaid hiireklõpsu kaugusel 24 tundi ööpäevas, 7 päeva nädalas. Tehke otsing mõne EOD võrgustikuga liitunud raamatukogu elektronkataloogis ja tellige raamatust digitaalkoopia ehk e-raamat kogu maailmast. Soovitud raamat digiteeritakse ja tehakse Teile kättesaadavaks digitaalkoopiana ehk e-raamatuna.

Miks e-raamat?

- ⇒ Saate kasutada standardtarkvara digitaalkoopia lugemiseks arvutiekraanil, suurendada pilti või navigeerida läbi terve raamatu.
- ⇒ Saate välja trükkida üksikuid lehekülgi või kogu raamatu.
- ⇒ Saate kasutada üksikterminite täistekstotsingut nii ühe faili kui failikomplekti (isikliku e-raamatukogu) piires.
- ⇒ Saate kopeerida pilte ja tekstiosi teistesse rakendustesse, näiteks tekstitötlusprogrammidesse.

Tingimused

EOD teenust kasutades nõustute Te tingimustega, mille on kehtestanud raamatut omav raamatukogu. EOD võimaldab juurdepääsu digiteeritud dokumentidele rangelt isiklikel, mittekommertseesmärkidel. Kui soovite digitaalkoopiat muuks otstarbeks, palun võtke ühendust raamatukoguga.

- ⇒ Tingimused inglise keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/en/agb.html>
- ⇒ Tingimused saksa keeles: <http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/et/agb.html>

Rohkem e-raamatuid

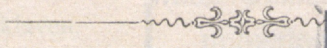
Seda teenust pakub juba tosin raamatukogu enam kui kümnes Euroopa riigis.
Lisainfo aadressil: <http://books2ebooks.eu>

L. D.

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
109864

GRUNDRISS
DER
INSTITUTIONEN
DES
RÖMISCHEN RECHTS.

VON
Dr. O. MEYKOW,
PROFESSOR DES RÖMISCHEN RECHTS AN DER UNIVERSITÄT DORPAT.

Eesti Akadeem. Spordi Klub.
48
99
Ramatukogu

DORPAT.
DRUCK VON SCHNAKENBURG'S BUCHDRUCKEREI.
1880.

minori annis viginti non aliter manumittere permittitur, quam si vindicta apud consilium, justa causa manumissionis approbata fuerint manumissi. Justae autem manumissionis causae sunt, veluti si... paedagogum, nutricem, educatorem aut alumnum alumnamve aut collactaneum manumittat, aut servum procuratoris habendi gratia. (Pr. § 4. 5. Inst. 1. 6.)

4. Lege Fufia Caninia certus modus constitutus est in servis testamento manumittendis. Nam ei, qui plures quam duos, neque plures quam decem servos habebit, usque ad partem dimidiam ejus numeri manumittere permittitur; ei vero, qui plures quam X neque plures quam XXX servos habebit, usque ad tertiam partem ejus numeri manumittere permittitur. At ei, qui plures quam XXX neque plures quam centum habebit, usque ad partem quartam potestas manumittendi datur. Novissime ei, qui plures quam C habebit nec plures quam D, non plures manumittere permittitur quam quintam partem; neque plures (quam D habentis ratio habetur, ut ex eo numero pars defini)atur, sed praescribit lex, ne cui plures manumittere liceat, quam C. Quod si quis unum servum omnino aut duos habet, ad hanc legem non pertinet et ideo liberam habet potestatem manumittendi. (Gaj. I. § 42. 43.)

5. Cives Romani sunt liberti, qui legitime (manumissi sunt, id est aut vindicta aut legitimo) censu aut testamento, nullo jure impediante. Vindicta manumittuntur apud magistratum populi Romani, velut consulem praetoremve vel proconsulem. Censu manumittebantur olim, qui lustrali censu Romae jussu dominorum inter cives Romanos censum profitebantur. Ut testamento manumissi liberi sint, lex duodecim tabularum facit, quae confirmat (testamento datas libertates his verbis: **uti legassit suae rei, ita jus esto**). (Ulp. fr. I. §§ 6—9.)

§ 5. Die Freien.

Ingenuus is est, qui statim ut natus est liber est, sive ex duobus ingenuis matrimonio editus, sive ex libertinis, sive ex altero libertino altero ingenuo. Sed si quis ex matre libera nascatur, patre servo, ingenuus nihilo minus nascitur: quemadmodum qui ex matre libera et incerto patre natus est, quoniam vulgo conceptus est. Sufficit autem liberam fuisse matrem eo tempore, quo nascitur, licet ancilla conceperit. (Pr. Inst. 1. 4)

B. Bürger und Nichtbürger.

§ 6. Die römischen Bürger.

§ 7. Die Nichtbürger.

C. Gewaltfreie und abhängige Personen.

§ 8. Die römische Familie.

Familiae appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidem varie accepta est: nam et in res et in personas deducitur... In res, ut puta in lege duodecim tabularum his verbis: **adgnatus proximus familiam habeto**. Jure proprio familiam dicimus plures personas, quae sunt sub unius potestate aut natura aut jure subjectae, ut puta patrem familias, matrem familias, filium familias, filiam familias... nepotes, neptes et deinceps. (Ulp. in l. 195. § 1. 2. Dig. 50. 16.)

§ 9. Gewaltfreie Personen.

§ 10. Abhängige Personen.

Zweiter Abschnitt. Capitis deminutio.

§ 11. Begriff und Arten der capitis deminutio im Allgemeinen.

§ 12. Einzelne Arten der capitis deminutio.

Dritter Abschnitt. Bürgerliche Ehre.

§ 13. Begriff der bürgerlichen Ehre, Verlust und Minderung derselben.

1. Existimatio est dignitatis illaesae status, legibus ac moribus comprobatus, qui ex delicto nostro auctoritate legum aut minuitur aut consumitur. (Callistr. in l. 5. § 1. Dig. 50. 13.)

2. Praetoris verba dicunt: **Infamia notatur qui ab exercitu ignominiae causa ab imperatore eove, cui de ea re statuendi potestas fuerit, dimissus erit; qui artis ludicrae pronunciatione causa in scenam prodierit; qui lenocinium fecerit; qui in iudicio publico calumniae praevaricationisve causa quid fecisse iudicatus erit; qui furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, de dolo malo et fraude suo nomine damnatus pactusve erit; qui pro socio, tutelae, mandati, depositi suo nomine, non contrario iudicio damnatus erit; qui eam, quae in potestate ejus esset, genere mortuo, cum eum mortuum esse sciret, intra id tempus, quo elugere virum moris est, antequam virum elugeret, in matrimonium collocaverit, eamve sciens quis uxorem duxerit, non jussu ejus, in cujus potestate est...** (Jul. in l. 1. Dig. 3. 2.)

§ 14. Wirkungen der Ehrenminderung.

Vierter Abschnitt. Religionsbekenntniss der Personen.

§ 15. Einfluss der Religion auf die Rechtsfähigkeit.

Fünfter Abschnitt. Geschlecht, Alter, Krankheit der Personen.

§ 16. Geschlecht der Personen.

§ 17. Alter der Personen.

1. Puberem Cassiani quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est qui generare possit; Proculeiani autem eum, qui quatuordecim annos explevit; verum Prisco visum, eum puberem esse, in quem utrumque concurrit, et habitus corporis et numerus annorum. (Ulp. fr. XI. § 28.)

2. Pubertatem veteres quidem non solum ex annis, sed etiam ex habitu corporis in masculis aestimari volebant. Nostra autem majestas dignum esse castitate temporum nostrorum bene putavit, quod in feminis et antiquis impudicum esse visum est, id est inspectionem habitudinis corporis, hoc etiam in masculos extendere et ideo saneta constitutione promulgata pubertatem in masculis post quartum decimum annum completum illico initium accipere disposuimus, antiquitatis normam in feminis personis bene positam suo ordine relinquentes, ut post duodecimum annum completum viripotentes esse credantur. (Pr. Inst. 1. 22.)

§ 18. Krankheit der Personen.

Sechster Abschnitt. Verwandtschaft und Schwägerschaft.

§ 19. Verwandtschaft.

1. Gradus cognationis alii superioris ordinis sunt, alii inferioris, alii ex transverso sive a latere. Superioris ordinis sunt parentes; inferioris liberi; ex transverso sive a latere fratres et sorores liberique eorum. (Gaj. in l. 1. pr. Dig. 38. 10.)

2. Agnati sunt a patre cognati virilis sexus, per virilem sexum descendentes, ejusdem familiae. (Ulp. fr. XI. § 4.)

3. Sunt agnati per virilis sexus personas cognatione juncti, quasi a patre cognati, veluti frater eodem patre natus, fratris filius neposve ex eo, item patruus et patrum filius et nepos ex eo. At hi, qui per feminini sexus personas cognatione conjunguntur, non sunt agnati, sed alias naturali jure cognati. Itaque inter avunculum et sororis filium non agnatio est, sed cognatio. Item amitae, materterae filius

non est mihi agnatus, sed cognatus, et invicem scilicet ego illi eodem jure conjungor, quia qui nascuntur, patris non matris familiam sequuntur. (Gaj. I. § 156.)

§ 20. Schwägerschaft.

Affines sunt viri et uxoris cognati, dicti ab eo, quod duae cognationes, quae diversae inter se sunt, per nuptias copulantur et altera ad alterius cognationis finem accedit: namque conjungendae affinitatis causa fit ex nuptiis. Gradus autem affinitati nulli sunt. (Modest. in l. 4. §§ 3. 5. Dig. 38. 10.)

Siebenter Abschnitt. Juristische Personen.

§ 21. Begriff.

§ 22. Arten.

Zweites Capitel.

Von den Rechtsobjecten oder Sachen.

§ 23. Begriff.

1. Quaedam res corporales sunt, quaedam incorporales. Corporales eae sunt, quae sui natura tangi possunt, veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum et denique aliae res innumerabiles. Incorporales autem sunt, quae tangi non possunt, qualia sunt ea, quae in jure consistunt, sicut hereditas, ususfructus, obligationes quoquo modo contractae. Nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam et fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt et id, quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale est, veluti fundus, homo, pecunia. Nam ipsum jus hereditatis et ipsum jus utendi fruendi et ipsum jus obligationis incorporale est. (Pr. § 1. 2. Jnst. 2. 2.)

2. Tria genera sunt corporum: unum, quod continetur uno spiritu, ut homo, tignum, lapis et similia; alterum, quod ex contingentibus, hoc est pluribus inter se cohaerentibus constat, ut aedificium, navis, armarium; tertium, quod ex distantibus constat, ut corpora plura (non) soluta, sed uni nomini subjecta, veluti populus, legio, grex. (Pompon. in l. 30. pr. Dig. 41. 3.)

§ 24. Res in commercio und extra commercium.

1. Nullius sunt res sacrae et religiosae et sanctae: quod enim divini juris est, id nullius in bonis est. Sacra sunt, quae

rite et per pontifices Deo consecrata sunt, veluti aedes sacrae et dona, quae rite ad ministerium Dei dedicata sunt... Religiosum locum unusquisque sua voluntate facit, dum mortuum infert in locum suum. In communem autem locum purum invito socio inferre non licet; in commune vero sepulcrum etiam invitis ceteris licet inferre... In alienum locum concedente domino licet inferre... Sanctae quoque res, veluti muri et portae, quodammodo divini juris sunt et ideo nullius in bonis sunt. (§ 7—10. Inst. 2. 1.)

2. Naturali jure communia sunt omnium haec: aer et aqua profluens et mare et per hoc litora maris. Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur, dum tamen villis et monumentis et aedificiis absteineat, quia non sunt juris gentium, sicut et mare. Est autem litus maris, quatenus hibernus fluctus maximus excurrit. (§ 1. 3. Inst. 2. 1.)

3. In mare piscantibus liberum est casam in litore ponere, in qua se recipiant, in tantum, ut et soli domini constituentur, qui ibi aedificant, sed quamdiu aedificium manet. (Gaj. Marcian. in l. 5. § 1. 6. pr. Dig. 1. 8.)

4. Res, quae humani juris sunt aut publicae sunt aut privatae. Quae publicae sunt, nullius videntur in bonis esse; ipsius enim universitatis esse creduntur. Privatae sunt, quae singulorum sunt. (Gaj. II §§ 10. 11.)

5. Universitatis sunt, non singulorum, veluti quae in civitatibus sunt, ut theatra, stadia et similia. (§ 6. Inst. 2. 1.)

6. Fluminum quaedam publica sunt, quaedam non. Publicum flumen esse Cassius definit, quod perenne sit. (Ulp. in l. 1. § 3. Dig. 43. 12.)

§ 25. Juristisch bedeutende Eigenschaften der Sachen.

1. Mutui obligatio in his rebus consistit, quae pondere, numero mensurave constant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, aere, argento, auro... (Pr. Inst. 3. 14.)

2. Aedibus distractis vel legatis, ea esse aedium solemus dicere, quae quasi pars aedium vel propter aedes habentur... (Ulp. in l. 13. § 31. Dig. 19. 1.)

3. In pecudum fructu etiam fetus est, sicut lac et pilus et lana... Partus vero ancillae in fructu non est... Absurdum enim videbatur hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparaverit. (Gaj. in l. 28. Dig. 22. 1.)

4. Usurae vicem fructuum obtinent. — Praediorum urbanorum pensiones pro fructibus accipiuntur. (Ulp. in l. 34. 36. Dig. 22. 1.)

Drittes Capitel.

Entstehung und Endigung der Rechte.

§ 26. Im Allgemeinen.

Erster Abschnitt. Die Handlungen.

§ 27. Handlungsfähigkeit und Willensbestimmung.

1. Furiosus nullum negotium gerere potest, quia non intelligit, quid agit. Infans et qui infanti proximus est non multum a furioso distant, quia hujus aetatis pupilli nullum intellectum habent: sed in proximis infanti propter utilitatem eorum benignior juris interpretatio facta est, ut idem juris habeant, quod pubertati proximi. (§ 8. 10. Inst. 3. 19.)

2. Furiosus itemque prodigus, cui lege bonis interdictum est, testamentum facere non possunt. (Ulp. fr. XX. § 13.)

3. Tutoris auctoritas necessaria est mulieribus... si lege aut legitimo iudicio agant, si se obligent, si civile negotium gerant... si rem mancipi abalienent. (Ulp. fr. XI. § 27.)

4. Nihil consensui tam contrarium est... quam vis atque metus. (Ulp. in l. 116. Dig. 50. 17.)

5. Sed vim accipimus atrocem et eam, quae adversus bonos mores fiat, non eam, quam magistratus recte intulit, scilicet jure licito... (Ulp. in l. 3. § 1. D. 4. 2.)

6. Metum accipiendum Labeo dicit non quemlibet timorem, sed majoris malitatis. — Metum autem praesentem accipere debemus, non suspicionem inferendi ejus. (Ulp. in l. 5. 9. pr. Dig. 4. 2.)

7. Regula est: juris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere. Sed facti ignorantia ita demum cuique non nocet, si non ei summa negligentia objiciatur: quid enim si omnes in civitate sciant, quod ille solus ignorat? (Paul. in l. 9. pr. § 2. Dig. 22. 6.)

§ 28. Arten der Handlungen.

A. Die Rechtsgeschäfte.

§ 29. Arten der Rechtsgeschäfte.

1. Est mancipatio... imaginaria quaedam venditio. (Gaj. I. § 119.)

2. Mancipatio... fit certis verbis, libripende et quinque testibus praesentibus. (Ulp. fr. XIX. § 3.)

3. In jure cessio... fit per tres personas: in jure cedentis, vindicantis, addicentis. In jure cedit dominus, vindicat is, cui ceditur; addicit praetor. In jure cedi res etiam incorporales possunt, velut ususfructus et hereditas. (Ulp. fr. XIX. § 9—11.)

§ 30. Inhalt der Rechtsgeschäfte.

1. Si sub conditione res venierit, si quidem defecerit conditio, nulla est emtio... Quodsi pendente conditione emtor vel venditor decesserit, constat, si exstiterit conditio, heredes quoque obligatos esse, quasi jam contracta emtione in praeteritum. (Paul. in l. 8. pr. D. 18. 6.)

2. Si res ita distracta sit, ut, si displicisset, inempta esset, constat... resolvi emtione sub conditione. (Ulp. in l. 3. Dig. 18. 1.)

§ 31. Ungültigkeit der Rechtsgeschäfte.

B. Unerlaubte Handlungen.

§ 32. Dolus und Culpa.

1. Nemo damnum facit, nisi qui id fecit, quod facere jus non habet. (Paul. in l. 151. Dig. 50. 17.)

2. Ait Praetor: **Quem liberum dolo malo retines, exhibeas.** — Is, qui nescit apud se esse hominem liberum, dolo malo caret; sed ubi certioratus retinet, dolo malo non caret. (Ulp. in l. 1. pr. l. 3. § 6. Dig. 43. 29.)

§ 33. Culpa im engeren Sinne.

1. Lata culpa est nimia negligentia, id est non intelligere, quod omnes intelligunt. (Ulp. in l. 213. § 2. D. 50. 16.)

2. Culpa abest, si omnia facta sunt, quae diligentissimus quisque observaturus fuisset. (Gaj. in l. 25. § 7. D. 19. 2.)

3. Socius socio etiam culpa nomine tenetur, id est desidiae atque negligentiae. Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est; sufficit etenim talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet. (Gaj. in l. 72. D. 17. 2.)

4 Quae fortuitis casibus accidunt, cum praevideri non potuerant, in quibus etiam aggressura latronum est, nullo bonae fidei iudicio praestantur. (Imp. Alex. in l. 6. Cod. 4. 24.)

Zweiter Abschnitt. Die Zeit.

§ 34. Erwerbende und erlöschende Verjährung.

§ 35. Berechnung der Zeit.

Viertes Capitel.

Schutz der Rechte

§ 36. Eigenmacht und richterliche Hilfe.

1. Extat decretum divi Marci in haec verba: **Optimum est, ut si quas putas te habere petitiones, actionibus experiaris.** Cum Marcianus diceret: vim nullam feci, Caesar dixit: **tu vim putas esse solum, si homines vulnerentur? Vis est et tunc, quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit. Quisquis igitur probatus mihi fuerit rem ullam debitoris vel pecuniam debitam non ab ipso sibi sponte datam, sine ullo iudice temere possidere vel accepisse, isque sibi jus in eam rem dixisse, jus crediti non habebit.** (Callistr. in l. 13. Dig. 4. 2.)

2. Vim vi repellere licere Cassius scribit idque jus natura comparatur. (Ulp. in l. 1. § 27. Dig. 43. 16.)

§ 37. Uebersicht der Processformen.

1. Actiones, quas in usu veteres habuerunt, legis actiones appellabantur, vel ideo, quod legibus proditae erant... vel ideo, quia ipsarum legum verbis accomodatae erant et ideo immutabiles proinde atque leges observabantur. (Gaj. IV. § 11.)

2. Lege agebatur modis quinque: sacramento, per iudicis postulationem, per conditionem, per manus injectionem, per pignoris capionem. (Gaj. IV. § 12.)

3. Sacramenti actio generalis erat: de quibus enim rebus ut aliter ageretur, lege cautum non erat, de his sacramento agebatur. — Poena autem sacramenti aut quingenaria erat aut quinquagenaria. Nam de rebus mille aeris plurisque, quingentis assibus, de minoris vero quinquaginta assibus sacramento contendebatur. (Gaj. IV, §§ 13. 14.)

4. Legis actio (sc. per conditionem) constituta est per legem Siliam et Calpurniam, lege quidem Silia certae pecuniae, lege vero Calpurnia de omni certa re. Quare autem haec actio desiderata est, cum de eo, quod nobis dari oportet, potuerimus aut sacramento aut per iudicis postulationem agere, valde quaeritur. (Gaj. IV. § 19. 20)

5. Per manus injectionem aequae de his rebus agebatur, de quibus ut ita ageretur, lege aliqua cautum est, velut iudicati lege XII tabularum. (Gaj. IV. § 21.)

6. Omnes legis actiones paulatim in odium venerunt: namque ex nimia subtilitate veterum, qui tunc iura condiderunt, eo res perducta est, ut vel qui minimum errasset, litem perderet; itaque per legem Aebutiam et duas Julias sublatae sunt istae legis actiones effectumque est, ut per concepta verba, id est per formulas litigaremus. (Gaj. IV. § 30.)

7. Partes autem formularum praecipuae hae sunt: demonstratio, intentio, adjudicatio, condemnatio. — Demonstratio est ea pars formulae, quae ideo inseritur, ut demonstraretur res, de qua agitur, velut haec pars formulae: **Quod Aulus Agerius Numerio Negidio hominem vendidit.** — Intentio est ea pars formulae, qua actor desiderium suum concludit, velut haec pars formulae: **Si paret Numerium Negidium Aulo Agerio sestertium X milia dare oportere.** — Adjudicatio est ea pars formulae, qua permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus adjudicare, velut si inter coheredes familiae erciscundae agatur... nam illic ita est: **Quantum adjudicari oportet, iudex, cui oportet, adjudicatio.** — Condemnatio est ea pars formulae, qua iudici condemnandi absolvendive potestas permittitur, velut haec pars formulae: **Iudex Numerium Negidium Aulo Agerio sestertium X milia condemna, si non paret absolvo.** (Gaj. IV. 39—43.)

8. Placet nobis praesides de his causis, in quibus, quod ipsi non possent cognoscere, antehac pedaneos iudices dabant, notionis suae examen adhibere, ita tamen ut, si vel per occupationes publicas vel propter causarum multitudinem omnia huiusmodi negotia non potuerint cognoscere, iudices dandi habeant potestatem. Quod non ita accipi convenit, ut etiam in his causis, in quibus solebant ex officio suo cognoscere, dandi iudices licentia permissa credatur. (Imp. Diocletianus in l. 2. Cod. 3. 3.)

§ 38. Die Klagen insbesondere.

1. Omnium actionum... summa divisio in duo genera deducitur: aut enim in rem sunt aut in personam. Namque agit unusquisque aut cum eo, qui ei obligatus est vel ex contractu vel ex maleficio, quo casu proditae actiones in personam sunt, per quas intendit adversarium ei... dare facere oportere. — Aut cum eo agit, qui nullo jure ei obligatus est, movet tamen alicui de aliqua re controversiam. Quo casu proditae actiones in rem sunt, veluti si rem corporalem possideat quis, quam Titius suam esse affirmet et possessor dominum se esse dicat: nam si Titius suam esse intendat, in rem actio est. Aequè si agat, jus sibi esse fundo forte vel aedibus utendi fruendi... in rem actio est. (§ 1. 2. Inst. 4. 6.)

2. Interdicta quoque actionis verbo continentur. (Ulp. in l. 37. pr. D. 44. 7.)

3. Certis ex causis praetor principaliter auctoritatem suam finiendis controversiis interponit. Quod tum maxime facit, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contenditur; et in summa aut jubet aliquid fieri aut fieri prohibet. Formulae autem et verborum conceptiones, quibus in ea re utitur, interdicta aut decreta vocantur. (Gaj. IV. § 139.)

4. Actionum quaedam bonae fidei sunt, quaedam stricti juris. — In bonae fidei autem judiciis libera potestas permitti videtur judici ex bono et aequo aestimandi, quantum actori restitui debeat. In quo et illud continetur, ut si quid invicem actorem praestare oporteat, eo compensato in reliquum is, cum quo actum est, condemnari debeat. (§ 28. 30. Inst. 4. 6.)

5. Quasdam actiones arbitrarias, id est ex arbitrio judicis pendentes, appellamus, in quibus nisi arbitrio judicis is, cum quo agitur, actori satisfaciatur, veluti rem restituatur... vel solvatur... condemnari debeat. (§ 31. Inst. 4. 6.)

6. Eas formulas, in quibus de jure quaeritur, in jus conceptas vocamus, quales sunt, quibus intendimus, nostrum esse aliquid ex jure Quiritium aut nobis dari oportere..., in quibus juris civilis intentio est. Ceteras vero in factum conceptas vocamus, id est, in quibus nulla talis intentionis conceptio est, sed initio formulae nominato eo, quod factum est, adiciuntur ea verba, per quae judici damnandi absolvendive potestas datur; qualis est formula, qua utitur patronus contra libertum, qui eum

contra edictum praetoris in jus vocavit; nam in ea ita est: **Recuperatores sunt. Si paret illum patronum ab illo illius patroni liberto contra edictum illius praetoris in jus vocatum esse, recuperatores, illum libertum illi patrono sestertium X millia condemnate; si non paret, absolvite.** (Gaj IV. § 45. 46.)

7. Hoc loco admonendi sumus eas quidem actiones, quae ex lege senatusve consulto sive ex sacris constitutionibus proficiuntur, perpetuo solere antiquitus competere, donec sacrae constitutiones tam in rem, quam personalibus actionibus certos fines dederunt; eas vero, quae ex propria praetoris jurisdictione pendent, plerumque intra annum vivere. (Pr. Inst. 4. 12.)

8. Sicut in rem speciales, ita de universitate ac personales actiones ultra triginta annorum spatium minime protendantur. Sed si qua res vel jus aliquod postuletur vel persona qualicumque actione vel persecutione pulsetur, nihilo minus erit agenti triginta annorum praescriptio metuenda. (Imp. Honorius et Theodosius in l. 3. Cod. 7. 39.)

§ 39. Einreden und verwandte Rechtsmittel.

1. Comparatae sunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. Saepe enim accidit, ut licet ipsa persecutio, qua actor experitur, justa sit, tamen iniqua sit adversus eum, cum quo agitur. Verbi gratia si metu coactus aut dolo inductus aut errore lapsus stipulanti Titio promisisti, quod non debueras promittere, palam est jure civili te obligatum esse et actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est: sed iniquum est te condemnari ideoque datur tibi exceptio metus causa aut doli mali aut in factum composita ad impugnandam actionem — In his quoque actionibus, quibus in rem agitur, aequae necessariae sunt exceptiones, veluti si petitore deferente possessor juraverit, eam rem suam esse et nihilo minus eandem rem petitor vindicet: licet enim verum sit quod intendit, id est, rem ejus esse, iniquum est tamen possessorem condemnari. (Pr. § 1. 4. Inst. 4. 13.)

2. Omnes exceptiones in contrarium concipiuntur, quam affirmat is, cum quo agitur. Nam si verbi gratia... dicatur contra pactionem pecunia peti, ita concipitur exceptio: **si inter Aulum Agerium et Numerium Negidium non convenit, ne ea pecunia peteretur** et in ceteris causis similiter concipi solet: ideo scilicet, quia omnis exceptio obicitur quidem a reo, sed ita formulae inseritur, ut conditionalem faciat condemnationem, id

est, ne aliter iudex eum, cum quo agitur, condemnet, quam si... nullum pactum conventum de non petenda pecunia factum fuerit. (Gaj. IV. 119.)

3 Interdum evenit, ut exceptio, quae prima facie justa videatur, inique noceat actori. Quod cum accidit, alia adjectione opus est adjuvandi actoris gratia. Quae adjectio replicatio vocatur, quia per eam replicatur atque resolvitur vis exceptionis. Nam si verbi gratia pactus sim tecum, ne pecuniam, quam mihi debes, a te peterem, deinde postea in contrarium pacti simus, id est, ut petere mihi liceat, et si agam tecum, excipias tu, ut ita demum mihi condemneris, si non convenerit, ne eam pecuniam peterem, nocet mihi exceptio pacti conventi; namque nihilo minus hoc verum manet, etiam si postea in contrarium pacti sumus. Sed quia iniquum est, me excludi exceptione, replicatio mihi datur ex posteriore pacto hoc modo: **si non postea convenerit, ut mihi eam pecuniam petere liceret.** (Gaj. IV. § 126.)

4. Interdum autem evenit, ut rursus replicatio, quae prima facie justa sit, inique reo noceat. Quod cum accidit, alia adjectione opus est adjuvandi rei gratia, quae duplicatio vocatur. Et si rursus ea prima facie justa videatur, sed propter aliquam causam inique actori noceat, rursus ex ea adjectione opus est, qua actor adjuvetur, quae dicitur triplicatio. (Gaj. IV. § 127. 128.)

§ 40. Richterliches Urtheil.

1. Res iudicata pro veritate accipitur. (Ulp. in l. 207. Dig. 50. 17.)

2. Generaliter... exceptio rei iudicatae obstat, quotiens inter easdem personas eadem quaestio revocatur vel alio genere iudicii. Et ideo si hereditate petita singulas res petat vel singulis rebus petitis hereditatem petat, exceptione summovebitur. (Ulp. in l. 7. § 4. D. 44. 2.)

§ 41. Ausserordentliche Rechtshilfe der Restitution.

1. Integri restitutionem praetor tribuit ex his causis: quae per metum, dolum... et justum errorem et absentiam necessariam et infirmitatem aetatis gesta esse dicuntur. (Paul. sent. rec. I. 7. § 2.)

2. Praetor edicit: **Quod cum minore quam viginti quinque annis natu gestum esse dicetur, uti quaeque res erit, animadvertam.** (Ulp. in l. 1. § 1. D. 4. 4.)

3. Ait praetor: **Quod metus causa gestum erit, ratum non habebo.** (Ulp. in l. 1. D. 4. 2.)

4. Verba edicti talia sunt: **Quae dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio non erit et justa causa esse videbitur, iudicium dabo.** (Ulp. in l. 1. § 1. D. 4. 3.)

Zweites Buch.

Die Rechte an Sachen.

§ 42. Rechtliche und faktische Herrschaft über Sachen im Allgemeinen.

1. *Possessio appellata est... a sedibus (a pedis sedibus), quasi positio, quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei insistit, quam Graeci κατοχήν dicunt.* (Paul. in l. 1. pr. D. 41. 2.)

2. Separata esse debet possessio a proprietate: fieri etenim potest, ut alter possessor sit, dominus non sit, alter dominus quidem sit, possessor vero non sit; fieri potest, ut et possessor idem et dominus sit. (Ulp. in l. 1. § 2. Dig. 43. 17.)

Erstes Capitel.

Der Besitz.

Erster Abschnitt. Arten des Besitzes.

§ 43. Sach- oder Eigenthumsbesitz und Rechtsbesitz.

Zweiter Abschnitt. Eigenthumsbesitz.

§ 44. Elemente des Eigenthumsbesitzes.

1. Apiscimur possessionem corpore et animo, neque per se animo aut per se corpore. (Paul. in l. 3. § 1. Dig. 41. 2.)

2. Nec idem est possidere et alieno nomine possidere: nam possidet, cujus nomine possidetur; procurator alienae possessioni praestat ministerium. (Cels. in l. 18. pr. 41. 2.)

§ 45. Subjekte und Gegenstand des Eigenthumsbesitzes.

1. Non solum proprietas per eos, quos in potestate habemus, acquiritur nobis, sed etiam possessio; cujus enim rei

possessionem adepti fuerint, id nos possidere videmur. (Gaj. II. § 89.)

2. Possideri possunt, quae sunt corporalia. (Paul. in l. 3. pr. Dig. 41. 2.)

3. Eum, qui aedes mercatus est, non puto aliud, quam ipsas aedes possidere: nam si singulas res possidere intelligetur, ipsas non possidebit. Separatis enim corporibus, ex quibus aedes constant, universitas aedium intelligi non poterit. (Javol. in l. 23. pr. Dig. 41. 3.)

§ 46. Erwerb des Eigenthumsbesitzes.

1. Non est (esse) corpore et tactu necesse apprehendere possessionem, sed etiam oculis et affectu, argumento esse eas res, quae propter magnitudinem ponderis moveri non possunt, ut columnas. Nam pro traditis eas haberi, si in re praesenti consenserint. (Paul. in l. 1. § 21. Dig. 41. 2.)

2. Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur. Cum autem suo nomine nacti fuerint possessionem, non cum ea mente, ut operam dumtaxat suam accommodarent, nobis non possunt acquirere. (Paul. in l. 1. § 20. Dig. 41. 2.)

§ 47. Verlust des Eigenthumsbesitzes.

1. Cum de amittenda possessione quaeratur, multum interesse dicam, per nosmet ipsos, an per alios possideremus. Nam ejus quidem, quod corpore nostro teneremus, possessionem amitti vel animo vel etiam corpore, si modo eo animo inde digressi fuisset, ne possideremus. Ejus vero, quod servi vel etiam coloni corpore possidetur, non aliter amitti possessionem, quam eam alius ingressus fuisset, eamque amitti nobis quoque ignorantibus. (Papin. in l. 44. § 2. Dig. 41. 2.)

2. Si quis nuntiet, domum a latronibus occupatam et dominus timore conterritus noluerit accedere, amisisse eum possessionem placet. (Paul. in l. 3. § 8. Dig. 41. 2.)

§ 48. Schutz des Eigenthumsbesitzes.

1. Retinendae possessionis causa comparata sunt interdicta uti possidetis et utrubi, cum ab utraque parte de proprietate alicujus rei controversia sit et ante quaeritur: uter ex litigatoribus possidere et uter petere debeat. Namque nisi ante exploratum fuerit, utrius eorum possessio sit, non potest petitoria actio institui, quia et civilis et naturalis ratio facit, ut alius possideat, alius a possidente petat. Et

quia longe commodius est possidere potius quam petere, ideo plerumque et fere semper ingens existit contentio de ipsa possessione. Commodum autem possidendi in eo est, quod, etiamsi ejus res non sit, qui possidet, si modo actor non potuerit suam esse probare, remanet suo loco possessio: propter quam causam, cum obscura sint utriusque jura, contra petitozem judicari solet. (§ 4. Inst. 4. 15.)

2. Recuperandae possessionis causa solet interdictum dari, si quis ex possessione vi dejectus sit. Nam ei proponitur interdictum, cujus principium est: **Unde tu illum vi dejecisti**, per quod is, qui dejecit, cogitur ei restituere rei possessionem, si modo is, qui dejectus est, nec vi nec clam nec precario ab eo possideret: enimvero eum, qui a me vi aut clam aut precario possidet, impune dejicio. (Gaj. IV. § 154.)

3. Ait praetor: **Quod precario ab illo habes aut dolo malo fecisti, ut desineres habere, qua de re agitur, id illi restituas.** (Ulp. in l. 2. pr. Dig. 43. 26.)

Zweites Capitel.

Das Eigenthum.

Erster Abschnitt. Geschichte des Eigenthums.

§ 49. Quiritisches Eigenthum.

1. Sequitur, ut admoneamus, apud peregrinos quidem unum esse dominium: nam aut dominus quisque est aut dominus non intelligitur. Quo jure etiam populus Romanus olim utebatur: aut enim ex jure Quiritium unusquisque dominus erat aut non intelligebatur dominus. (Gaj. II. § 40.)

2. Singularum rerum dominium nobis acquiritur mancipatione, traditione, usucapione, in jure cessione... (Ulp. XIX. § 2.)

3. Omnes res aut Mancipi sunt aut nec Mancipi. Mancipi res sunt praedia in Italico solo tam rustica, qualis est fundus, quam urbana, qualis domus; item jura praediorum rusticorum, velut via, iter, actus, aquaeductus; item servi et quadrupedes, quae dorso collove domantur, velut boves, muli, equi, asini. Ceterae res nec Mancipi sunt. Elefanti et cameli quamvis collo dorsove domentur, nec Mancipi sunt, quoniam bestiarum numero sunt. (Ulp. XIX. § 1.)

4. Mancipatio propria species alienationis est rerum mancipi. (Ulp. XIX. § 3.)

5. Traditio propria est alienatio rerum nec mancipi. Harum enim rerum dominium ipsa traditione apprehendimus, scilicet si ex justa causa traditae sint nobis. (Ulp. XIX. § 7.)

§ 50. Bonitarisches Eigenthum.

1. Postea divisionem accepit dominium, ut alius possit esse ex jure Quiritium dominus, alius in bonis habere. Nam si tibi rem mancipi neque mancipavero, neque in jure cessero, sed tantum tradidero, in bonis quidem tuis ea res efficitur, ex jure Quiritium vero mea permanebit, donec tu eam possidendo usucapias. Semel enim impleta usucapione proinde pleno jure incipit, id est et in bonis et ex jure Quiritium tua res esse, ac si ea mancipata vel in jure cessa esset. (Gaj. II. § 40. 41.)

2. Qui nudum jus Quiritium in servo habet, is potestatem habere non intelligitur. (Gaj. I. § 54.)

§ 51 Eigenthum zur Zeit Justinians.

Antiquae subtilitatis ludibrium per hanc decisionem expellentes nullam esse differentiam patimur inter dominos, apud quos vel nudum ex jure Quiritum vel tantummodo in bonis reperitur, quia nec hujusmodi esse volumus distinctionem nec ex jure Quiritum nomen, quod . . . est vacuum et superfluum verbum. Sed sit plenissimus et legitimus quisque dominus sive servi sui sive aliarum rerum ad se pertinentium. (Justinian. in l. unica C. 7. 25.)

Zweiter Abschnitt. Erwerbsarten des Eigenthums nach neuestem Rechte.

§ 52. Im Allgemeinen.

§ 53. Erwerb durch Tradition.

1. Numquam nuda traditio transfert dominium, sed ita, si venditio aut aliqua justa causa praecesserit, propter quam traditio sequeretur. (Paul. in l. 31. pr. Dig. 41. 1.)

2. Si quidem ex causa donationis aut qualibet alia ex causa (res) tradantur, sine dubio transferuntur: venditae vero et traditae non aliter emtori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit. Sed si is, qui vendidit, fidem emtoris secutus fuerit, dicendum est statim rem emtoris fieri. (§ 41. Inst. 2. 1.)

§ 54. Erwerb durch Adjudication.

Adjudicatione dominium nanciscimur per formulam familiae eriscundae, quae locum habet inter coheredes; et per formulam communi dividundo, cui locus est inter socios; et per formulam finium regundorum, quae est inter vicinos. Nam si iudex uni ex coheredibus aut sociis aut vicinis rem aliquam adjudicaverit, statim illi acquiritur, sive mancipi sive nec mancipi sit. (Ulp. XIX. § 16.)

§ 55. Erwerb durch Verwirkung.

§ 56. Erwerb der Früchte.

1. Fructus pendentes pars fundi videntur. (Gaj. in l. 44. Dig. 6. 1.)

2. Si quis a non domino, quem dominum esse crederet, bona fide fundum emerit vel ex donatione aliave qua justa causa aequae bona fide acceperit, naturali ratione placuit fructus, quos percepit, ejus esse pro cultura et cura. Et ideo, si postea dominus supervenerit et fundum vindicet, de fructibus ab eo consumptis agere non potest. (§ 35. Inst. 2. 1.)

3. Is, ad quem ususfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quam si eos ipse percepit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis decesserit, ad heredem ejus non pertinent, sed domino proprietatis acquiruntur. Eadem fere et de colono dicuntur (§ 36. Inst. 2. 1.)

§ 57. Erwerb durch Verbindung.

1. Si duorum materiae ex voluntate dominorum confusae sint, totum id corpus, quod ex confusione fit, utriusque commune est, veluti si qui vina sua confuderint aut massas argenti vel auri conflaverint. Quodsi fortuito et non voluntate dominorum confusae fuerint materiae... idem juris esse placuit. — Si frumentum Titii tuo frumento mixtum fuerit, si quidem... Titius id miscuerit sine voluntate tua, non videtur commune esse, quia singula corpora (id est singula grana) in sua substantia durant. (§ 27. 28. Inst. 2. 1.)

2. Si alieni nummi in scio vel invito domino soluti sunt, manent ejus, cujus fuerunt; si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri, qui accepit, in libris Gaji scriptum est. (Javol. in l. 78. Dig. 46. 3.)

3. Litterae, licet aureae sint, perinde chartis membranisque cedunt, acsi solo cedere solent ea, quae inaedificantur aut inseruntur. Ideoque si in chartis membranisque tuis carmen vel historiam vel orationem Titius scripserit, hujus corporis non Titius, sed tu dominus esse judicaris. — Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturae cedere, aliis videtur picturam, qualiscumque sit, tabulae cedere. Sed nobis videtur melius esse tabulam picturae cedere: ridiculum est enim picturam Apellis vel Parrhasii in accessionem vilissimae tabulae cedere. (§ 33. 34. Inst. 2. 1.)

§ 58. Erwerb durch Aenderung des Flussbettes.

1. Si in medio flumine insula nata sit, haec eorum omnium communis est, qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia possident; si vero non sit in medio flumine, ad eos pertinet, qui ab ea parte, quae proxima est, juxta ripam praedia habent. (Gaj II. § 72.)

2. Quod per alluvionem agro nostro flumen adicit, jure gentium nobis acquiritur. Per alluvionem autem videtur adici, quod ita paulatim adicitur, ut intelligere non possimus, quantum quoquo momento temporis adiciatur. (Gaj. in l. 7. § 1. Dig. 41. 1.)

§ 59. Erwerb durch Occupation.

1. Ferae bestiae et volucres et pisces, id est omnia animalia, quae in terra, mari, caelo nascantur, simulatque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt: quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. Nec interest, feras bestias et volucres utrum in suo fundo quisque capiat, an in alieno. (§ 12. Inst. 2. 1.)

2. Thesaurus, quos quis in suo loco invenerit, divus Hadrianus naturalem aequitatem secutus ei concessit, qui invenerit. Idemque statuit, si quis in sacro aut in religioso loco fortuito casu invenerit. At si quis in alieno loco non data ad hoc opera, sed fortuito invenerit, dimidium domino concessit. (§ 39. Inst. 2. 1.)

3. Ea, quae ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra fiunt: adeo quidem, ut et liberi homines in servitute nostram deducantur, qui tamen, si evaserint nostram potestatem

et ad suos reversi fuerint, pristinum statum recipiunt. (§ 17. Inst. 2. 1.)

4. Postliminium est jus amissae rei recipiendae ab extraneo et in statum pristinum restituendae inter nos ac liberos populos regesque moribus, legibus constitutum. Nam quod bello amisimus aut etiam citra bellum, hoc si rursus recipiamus, dicimur postliminio recipere. (Paulus in l. 19. pr. Dig. 49. 15.)

5. Navibus longis atque onerariis propter belli usum postliminium est, non piscatoriis aut si quas actuarias voluptatis causa paraverunt. Equus item aut equa freni patiens recipitur postliminio: nam sine culpa equitis proripere se potuerunt. Non idem in armis juris est, quippe nec sine flagitio amittuntur. Arma enim postliminio reverti negatur, quod turpiter amittantur. (Marcellus in l. 2. Dig. 49. 15.)

§ 60. Erwerb durch Spezifikation.

Cum quis ex aliena materia speciem aliquam suo nomine fecerit, Nerva et Proculus putant, hunc dominum esse, qui fecerit, quia quod factum est, antea nullius fuerat. Sabinus et Cassius magis naturalem rationem efficere putant, ut qui materiae dominus fuerit, idem ejus quoque, quod ex eadem materia factum sit, dominus esset, quia sine materia nulla species effici possit. . . Est tamen etiam media sententia recte existimantium, si species ad materiam reverti possit, verius esse, quod Sabinus et Cassius senserunt; si non possit reverti, verius esse, quod Nervae et Proculo placuit. Ut ecce vas conflatum ad rudem massam auri vel argenti vel aeris reverti potest, vinum vero vel oleum ad uvas et olivas reverti non potest. (Gaj. in l. 7. § 7. Dig. 41. 1.)

§ 61. Erwerb durch Ersitzung.

1. Bonae fidei emtor esse videtur, qui ignoravit eam rem alienam esse aut putavit eum, qui vendidit, jus vendendi habere, puta procuratorem aut tutorem esse. (Modest. in l. 109. Dig. 50. 16.)

2. Si servus bona fide emerit peculiari nomine, ego ubi primum cognovi, sciam alienam, processuram usucapionem Celsus ait: initium enim possessionis sine vitio fuisse. Sed si eo tempore, quo emit, quamquam id bona fide faciat, ego alienam rem esse sciam, usu me non capturum. (Paul. in l. 2. § 13. Dig. 41. 4.)

3. Usucapio mobilium quidem rerum anno completur, fundi vero et aedium biennio; et ita lege XII tabularum cautum est. (Gaj. II. § 42.)

4. Longi temporis praescriptio inter praesentes continui decennii spatio, inter absentes vicennii comprehenditur. (Pauli sent. rec. V. 2. § 3.)

5. Constitutionem promulgavimus, qua cautum est, ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur, immobiles vero per longi temporis possessionem, id est inter praesentes decennio, inter absentes viginti annis usucapiantur. (Pr. Inst. 2. 6.)

6. Naturaliter interruptitur possessio, cum quis de possessione vi dejicitur vel alicui res eripitur. Quo casu non adversus eum tantum, qui eripit, interruptitur possessio, sed adversus omnes. (Gaj. in l. 5. Dig. 41. 3.)

Dritter Abschnitt. Verlust des Eigenthums.

§ 62. Hauptfälle des Eigenthumsverlustes.

§ 63. Rei vindicatio. *Abchnitt. Schutz des Eigenthums.*

1. Officium judicis in hac actione in hoc erit, ut iudex inspiciat, an reus possideat; nec ad rem pertinebit, ex qua causa possideat. Ubi enim probavi rem meam esse, necesse habebit possessor restituere, qui non objecit aliquam exceptionem. (Ulp. in l. 9. Dig. 6. 1.)

2. Restituere debet possessor et quae post acceptum iudicium per eum (sc. servum) non ex re sua acquisivit. In quo hereditates quoque legatae, quae per eum servum obvenerunt, continentur. Nec enim sufficit corpus ipsum restitui, sed opus est, ut et causa rei restituatur, id est ut omne habeat petitor, quod habiturus foret, si eo tempore, quo iudicium accipiebatur, restitutus illi homo fuisset. (Gaj. in l. 20. Dig. 6. 1.)

3. Julianus libro octavo digestorum scribit: si in aliena area aedificassem, cujus bonae fidei quidem emtor fui, verum eo tempore aedificavi, quo jam sciebam alienam, videamus, an nihil mihi exceptio prosit. . . . Puto autem huic exceptionem non prodesse. Nec enim debuit, jam alienam certus, aedificium ponere. Sed hoc ei concedendum est, ut sine dispendio domini areae tollat aedificium, quod possuit. (Ulp. in l. 37. Dig. 6. 1.)

§ 64. Negatoria actio.

§ 65. Publiciana in rem actio.

1. Si cui ex justa causa res aliqua tradita fuerit, veluti ex causa emtionis aut donationis. . . . necdum ejus rei dominus

effectus est, si ejus rei casu possessionem amiserit, nullam habet directam in rem actionem ad eam rem persequendam: quippe ita proditae sunt jure civili actiones, ut quis dominium suum vindicet. Sed quia sane durum erat eo casu deficere actionem, nata est a praetore actio, in qua dicit is, qui possessionem amisit, eam rem se usucepisse et ita vindicat suam esse. Quae actio Publiciana appellatur, quoniam primum a Publicio praetore in edicto proposita est. (§ 4. Inst. 4. 6.)

2. Si duobus quis separatim vendiderit bona fide ementibus, videamus, quis magis Publiciana uti possit, utrum is, cui priori res tradita est, an is, qui tantum emit. Et Julianus libro septimo digestorum scripsit, ut, si quidem ab eodem non domino emerint, potior sit, cui priori res tradita est; quod si a diversis non dominis, melior causa sit possidentis, quam petentis. (Ulp. in l. 9. § 4. Dig. 6. 2.)

Drittes Capitel.

Von den Servituten.

Erster Abschnitt. Wesen der Servituten.

§ 66. Begriff und Arten.

§ 67. Allgemeine Grundsätze.

1. Servitutum non ea natura est, ut aliquid faciat quis... sed ut aliquid patiatur aut non faciat. (Pompon. in l. 15. § 1. Dig. 8. 1.)

2. In re communi nemo dominorum jure servitutis neque facere quidquam invito altero potest, neque prohibere, quo minus alter faciat. Nulli enim res sua servit. (Paul. in l. 26. Dig. 8. 2.)

3. Nec usus, nec usufructus itineris, actus, viae, aqueductus legari potest, quia servitus servitutis esse non potest. (Paul. in l. 1. Dig. 33. 2.)

4. Quotiens nec hominum, nec praediorum servitutes sunt, quia nihil vicinorum interest, non valet, veluti ne per fundum tuum eas aut ibi consistas. (Pompon. in l. 15. pr. Dig. 8. 1.)

Zweiter Abschnitt. Realservituten.

§ 68. Allgemeine Bestimmungen.

§ 69. Arten der Realservituten.

1. Praediorum urbanorum sunt servitutes, quae aedificiis inhaerent; ideo urbanorum praediorum dictae, quoniam aedificia omnia urbana praedia appellamus, etsi in villa aedificata sint. Item praediorum urbanorum servitutes sunt hae: ut vicinus onera vicini sustineat; ut in parietem ejus liceat vicino tignum immittere; ut stillicidium vel flumen recipiat quis in aedes suas vel in aream vel non recipiat; et ne altius tollat quis aedes suas, ne luminibus vicini officiat. (§ 1. Inst. 2. 3.)

2. Rusticorum praediorum jura sunt haec: iter, actus, via, aquaeductus. Iter est jus eundi, ambulandi homini, non etiam jumentum agendi vel vehiculum. Actus est jus agendi vel jumentum vel vehiculum. Itaque, qui iter habet, actum non habet. Qui actum habet et iter habet, et uti potest etiam sine jumento. Via est jus eundi et agendi et ambulandi, nam et iter et actum in se via continet. Aquaeductus est jus aquae ducendae per fundum alienum. (Pr. Inst. 2. 3.)

Dritter Abschnitt. Personalservituten.

§ 70. Im Allgemeinen.

Pecoris pascendi servitus, item ad aquam appellendi, si praedii fructus maxime in pecore consistat, praedii magis, quam personae videtur. Si tamen testator personam demonstravit, cui servitutum praestari voluit, emtori vel heredi non eadem praestabitur servitus. (Papin. in l. 4. Dig. 8. 3.)

§ 71. Ususfructus.

1. Ususfructus est jus alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia. Est enim jus in corpore, quo sublato et ipsum tolli necesse est. (Pr. Inst. 2. 4.)

2. Cavere debet, viri boni arbitrato perceptu iri usumfructum, hoc est, non deteriorem se causam ususfructus facturum, ceteraque facturum, quae in re sua faceret. (Ulp. in l. 1. § 3. Dig. 7. 9.)

3. Usufructuarius vel ipse frui ea re, vel alii fruendam concedere vel locare vel vendere potest; nam et qui locat, utitur, et qui vendit, utitur. Sed et si alii precario concedat vel donet, puto eum uti atque ideo retinere usumfructum. (Ulp. in l. 12. § 2. Dig. 7. 1.)

4. Senatus censuit, ut omnium rerum, quas in cujusque patrimonio esse constaret, ususfructus legari possit. Quo senatusconsulto inductum videtur, ut earum rerum, quae usu tolluntur vel minuuntur, possit ususfructus legari. (Ulp. in l. 1. Dig. 7. 5.)

5. Quo senatusconsulto non id effectum est, ut pecuniae ususfructus proprie esset; nec enim naturalis ratio auctoritate senatus commutari potuit, sed remedio introducto coepit quasi ususfructus haberi. (Gaj. in l. 2. § 1. Dig. 7. 5.)

§ 72. Usus und die übrigen Personalservituten.

1. Minus juris in usu est, quam in usufructu. Namque is, qui fundi nudum usum habet, nihil ulterius habere intelligitur, quam ut oleribus, pomis, floribus, feno, stramentis, lignis ad usum quotidianum utatur; in eoque fundo haecenus ei morari licet, ut neque domino fundi molestus sit, neque his, per quos opera rustica fiunt, impedimento sit; nec ulli alii jus, quod habet, aut vendere aut locare aut gratis concedere potest, cum is, qui usumfructum habet, potest haec omnia facere. (§ 1. Inst. 2. 5.)

2. Si cui habitatio legata sive aliquo modo constituta sit, neque usus videtur, neque ususfructus, sed quasi proprium aliquod jus. Quam habitationem habentibus propter rerum utilitatem, secundum Marcelli sententiam, nostra decisione promulgata permisimus non solum in ea degere, sed etiam aliis locare. (§ 5. Inst. 2. 5.)

Vierter Abschnitt. Besitz der Servituten.

§ 73. Wesen der Quasipossessio.

Fünfter Abschnitt. Entstehung und Aufhebung der Servituten.

§ 74. Entstehung der Servituten.

1. Si quis velit vicino aliquod jus constituere, pactionibus atque stipulationibus id efficere debet. Potest etiam in testamento quis heredem suum damnare, ne altius tollat, ne luminibus aedium vicini officiat, vel ut patiatur eum tignum in parietem immittere, vel stillicidium habere, vel ut patiatur, eum per fundum ire, agere, aquamve ex eo ducere. (§ 4. Inst. 2. 3.)

2. Constituitur ususfructus et in iudicio familiae eriscundae et communi dividundo, si iudex alii proprietatem adjudicaverit, alii usumfructum. (Gaj. in l. 6. § 1. Dig. 7. 1.)

3. Libertatem servitutum usucapi posse, verius est, quia eam usucapionem sustulit lex Scribonia, quae servitutem consti-
tuebat, non etiam eam, quae libertatem praestat sublata servi-
tute. (Paul. in l. 4. § 29. Dig. 41. 3.)

§ 75. Aufhebung der Servituten.

1. Morte amitti usumfructum, non recipit dubitationem, cum jus fruendi morte extinguatur sicuti si quid aliud, quod personae cohaeret. Ulp. in l. 3. § 3. Dig. 7. 4.)

2. Haec jura, (sc. servitutes praediorum urbanorum) simili-
liter ut rusticorum quoque praediorum, certo tempore non utendo
pereunt; nisi quod haec dissimilitudo est, quod non omnimodo
pereunt non utendo, sed ita, si vicinus simul libertatem usucapiat.
Veluti si aedes tuae aedibus meis serviant, ne altius tollantur,
ne luminibus mearum aedium officiat, et ego per statutum
tempus fenestras meas praefixas habuero vel obstruxero, ita demum
jus meum amitto, si tu per hoc tempus aedes tuas altius sublatas
habueris; alioquin, si nihil novi feceris, retineo servitutem. Item
si tigni immissi aedes tuae servitutem debent et ego exemero
tignum, ita demum amitto jus meum, si tu foramen, unde
exemtum est tignum, obturaveris et per constitutum tempus ita
habueris; alioquin, si nihil novi feceris, integrum (jus suum)
permanet. (Gaj. in l. 6. Dig. 8. 2.)

Sechster Abschnitt. Schutz der Servituten.

§ 76. Schutz des Servitutrechts.

1. Si agat, jus sibi esse fundo forte vel aedibus utendi
fruendi, vel per fundum vicini eundi, agendi, vel ex fundo vicini
aquam ducendi, in rem actio est. Ejusdem generis est actio de
jure praediorum urbanorum, veluti si agat, jus sibi esse altius
aedes suas tollendi prospiciendive, vel projiciendi aliquid, vel
immittendi in vicini aedes. (§ 2. Inst. 4. 6.)

2. In confessoria actione, quae de servitute movetur,
fructus etiam veniunt. Sed videamus, qui esse fructus servitutis
possunt? Et est verius, id demum fructuum nomine computandum,
si quid sit, quod intersit agentis, servitute non prohiberi. (Ulp.
in l. 4. § 2. Dig. 8. 5.)

§ 77. Schutz der Quasipossessio.

Viertes Capitel.**Emphyteuse und Superficies.**

§ 78. Wesen der Emphyteuse.

1. Agri civitatum alii vectigales vocantur, alii non. Vectigales vocantur, qui in perpetuum locantur, id est, hac lege, ut tamdiu pro his vectigal pendatur, quamdiu neque ipsis, qui conduxerint, neque his, qui in locum eorum successerunt, auferri eos liceat. Non vectigales sunt, qui ita colendi dantur, ut privatim agros nostros colendos dare solemus. (Paul. in l. 1. pr. Dig. 6. 3.)

2. Cum dubitabatur, utrum emphyteuta debeat cum domini voluntate suas meliorationes . . . alienare vel jus emphyteuticum in alium transferre, an ejus (non) expectare consensum, sancimus, si quidem emphyteuticum instrumentum super hoc casu aliquas pactiones habeat, eas observari. Sin autem nullo modo hujusmodi pactio posita est . . . minime licere emphyteutae sine consensu domini suas meliorationes aliis vendere vel jus emphyteuticum transferre. Sed ne hac occasione accepta domini minime concedant, emphyteutas suos accipere pretia meliorationum, quae invenerint, disponimus, attestationem domino transmitti et praedicere, quantum pretium ab alio re vera accipit. Et si quidem dominus hoc dare maluerit et tantam praestare quantitatem, quantam emphyteuta ab alio accipere potest, ipsum dominum omnimodo haec comparare. Sin autem duorum mensium spatium fuerit emensum et dominus hoc facere noluerit, licentia emphyteutae detur, et sine consensu domini suas meliorationes vendere. (Imp. Justinianus in l. 3. pr. §§ 1—3. Cod. 4. 66.)

§ 79. Wesen der Superficies.

Superficiarias aedes appellamus, quae in conducto solo positae sunt, quarum proprietas et civili et naturali jure ejus est, cujus et solum. (Gaj. in l. 2. Dig. 43. 18.)

§ 80. Entstehung und Aufhebung der Emphyteuse und Superficies.

§ 81. Rechtsschutz der Emphyteuse und Superficies.

Fünftes Capitel.

Pfandrecht.

§ 82. Begriff des Pfandrechts.

§ 83. Geschichte des Pfandrechts.

1. ... *Fiducia contrahitur... cum creditore pignoris jure.* (Gaj. II. § 60.)

2. *Fiducia est, cum res aliqua, sumendae mutuae pecuniae gratia, vel mancipatur vel in jure ceditur.* (Isidori Origin. V. 25.)

3. *Proprie pignus dicimus, quod ad creditorem transit, hypothecam, cum non transit nec possessio ad creditorem.* (Ulp. in l. 9. § 2. Dig. 13. 7.)

§ 84. Voraussetzungen des Pfandrechts.

1. *Res hypothecae dari posse, sciendum est, pro quacumque obligatione, sive mutua pecunia datur, sive dos, sive emtio vel venditio contrahatur vel etiam locatio et conductio vel mandatum.* (Marcian. in l. 5. pr. Dig. 20. 1.)

2. *Quod emtionem venditionemque recipit, etiam pignorationem recipere potest.* (Gaj. in l. 9. § 1. Dig. 20. 1.)

3. *Nomen debitoris pignerari et generaliter et specialiter posse placuit.* (Imp. Alexander in l. 4. Cod. 8. 17.)

4. *Sancimus, ut si res suas supponere debitor dixerit, non adjecto: tam praesentes, quam futuras, jus tamen generalis hypothecae etiam ad futuras res producat.* (Imp. Justinianus in l. 9. § 1. Cod. 8. 17.)

§ 85. Erwerb des Pfandrechts.

1. *Contrahitur hypotheca per pactum conventum, cum quis paciscatur, ut res ejus propter aliquam obligationem sint hypothecae nomine obligatae.* (Gaj. in l. 4. Dig. 20. 1.)

2. *Sciendum est, ubi jussu magistratus pignus constituitur, non alias constitui, nisi ventum fuerit in possessionem.* (Ulp. in l. 26. § 1. Dig. 13. 7.)

3. *Res ob causam judicati ejus jussu, cui jus jubendi fuit, pignoris jure teneri ac distrahi posse, saepe rescriptum est.* (Imp. Antoninus in l. 1. Cod. 8. 23.)

§ 86. Inhalt des Pfandrechts.

1. Voluntate debitoris intelligitur pignus alienari, qui olim pactus est, ut liceret creditori pignus vendere, si pecunia non solvatur. (Gaj. II. § 64.)

2. Sancimus, si quis rem creditori suo pigneraverit, si quidem in pactione cautum est, quemadmodum debet pignus distrahi, sive in tempore sive in aliis conventionibus, ea observari, pro quibus inter creditorem et debitorem conventum est. Sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur feneratori ex denuntiatione vel ex sententia judiciali, post biennium, ex quo attestatio missa est vel sententia prolata est, numerandum, eam vendere. Sin vero nemo est, qui comparare eam maluerit, ut necessarium fiat creditori saltem sibi eam jure domini possidere, in hujusmodi casibus causam esse observandam censemus, ut sive praesens sit debitor, denuntiatio ei scilicet post biennium mittatur, sive abfuerit, provinciale tribunale creditor petat et judicem certiorare festinet, quatenus ille eum requisierit, certo tempore super hoc ab eo statuendo, ut fiat debitori manifestum, quod a creditore petatum est, et certum tempus statuatur, intra quod et, si fuerit inventus, debet qui pecunias creditas accepit, debitum offerre et pignus recuperare. Sin autem nullatenus fuerit inventus, iudex certum tempus definiat, intra quod ei licentia dabitur, sese manifestare et offerre pecunias et pignus ab oppigneratione liberare. Sin autem in tempore statuto vel minime fuerit inventus vel creditam pecuniam totam offerre noluerit, tunc creditor adeat culmen principale et precibus porrectis, jure domini habere eandem rem expetat habeatque ex divino oraculo eam in suo dominio. Et postquam hoc fuerit subsecutum, habeat debitor intra biennii tempus in suam rem humanum reversum et liceat ei, creditori offerre debitum cum usuris et damnis vitio ejus creditori illatis et suum pignus recuperare. Sin autem biennium fuerit elapsum, plenissime habeat rem creditor. (Imp. Justinianus in l. 3. §§ 1.—3. Cod. 8, 34.)

3. Si quis rem ... alii obligatam mihi obligavit, nec me de hoc certioraverit, (stellionatus nomine) plectetur. Plane si ea res ampla est et ad modicum aeris fuerit pignerata, dici debebit, cessare stellionatus crimen. (Ulp. in l. 36. § 1. Dig. 13. 7.)

4. Si ἀντίχρησις facta sit et in fundum aut in aedes aliquis inducatur, eo usque retinet possessionem pignoris loco, donec illi

pecunia solvatur, cum in usuras fructus percipiat aut locando aut ipse percipiendo habitandoque. (Marcian. in l. 11. § 1. Dig. 20. 1.)
§ 87. Mehrheit der Pfandgläubiger.

1. Diversis temporibus eadem re duobus jure pignoris obligata eum, qui prior data mutua pecunia pignus accepit, potiore haberi, certi ac manifesti juris est; nec alias secundum distrahendi potestatem hujus pignoris consequi, nisi superiori creditori debita fuerit soluta quantitas. (Imp. Diocletianus in l. 8. Cod. 8. 18.)

2. Qui pignus secundo loco accepit, ita jus suum confirmare potest, si priori creditori debitam pecuniam solverit aut, cum obtulisset, isque accipere noluisset, eam obsignavit et deposuit, nec in usus suos convertit. (Imp. Severus et Antoninus in l. 1. Cod. 8. 18.)

§ 88. Schutz des Pfandrechts.

1. Interdictum, quod appellatur Salvianum, adipiscendae possessionis causa comparatum est eoque utitur dominus fundi de rebus coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigisset. (Gaj. IV. § 147.)

2. Serviana et quasi Serviana, quae etiam hypothecaria vocatur, ex ipsius praetoris jurisdictione substantiam capit. Serviana autem experitur quis de rebus coloni, quae pignoris jure pro mercedibus fundi ei tenentur. Quasi Serviana autem est, qua creditores pignora hypothecaeve persequuntur. Inter pignus autem et hypothecam, quantum ad actionem hypothecariam, nihil interest. Nam de qua re inter creditorem et debitorem convenerit, ut sit pro debito obligata, utraque hac appellatione continetur. (§ 7. Inst. 4. 6.)

§ 89. Endigung des Pfandrechts.

1. Sicut re corporali extincta, ita et usufructu extincto, pignus hypothecaeve perit. (Marcian. in l. 8. pr. Dig. 20. 6.)

2. Si quis caverit: ut silva sibi pignori esset, navem ex ea materia factam non esse pignoris, Cassius ait, quia aliud sit materia, aliud navis; et ideo nominatim in dando pignore adjiciendum esse ait: **Quaeque ex silva facta natave sint.** (Paul. in l. 18. § 3. Dig. 13. 7.)

3. Si vendidit is, qui ante pignus accepit, persecutio tibi hypothecaria superesse non potest. Cum autem debitor ipsi

priori creditori eadem pignora in solutum dederit vel vendiderit, non magis tibi persecutio adempta est, quam si aliis easdem res debitor venumdedisset. Sed ita persequens res obligatas audieris, si quod eidem possessori propter praecedentis contractus auctoritatem debitum est, obtuleris. (Imp. Alexander in l. 1. Cod. 8. 20.)

Drittes Buch.

Das Obligationenrecht.

Erstes Capitel.

Begriff und Gegenstand der Obligatio.

§ 90. Begriff.

1. Obligatio est juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicujus solvendae rei, secundum nostrae civitatis jura. (Pr. Inst. 3. 13.)

2. Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum. (Paul. in l. 3. pr. Dig. 44. 7.)

§ 91. Gegenstand der Obligatio im Allgemeinen.

1. Impossibile nulla obligatio est. (Cels. in l. 185. Dig. 50. 17.)

2. Generaliter novimus, turpes stipulationes nullius esse momenti. (Ulp. in l. 26. Dig. 45. 1.)

3. Quod leges fieri prohibent, si perpetuam causam servatum est, cessat obligatio, veluti si sororem nupturam sibi aliquis stipuletur; quamquam etiam si non sit perpetua causa, ut recedit (accidit) in sorore adoptiva, idem dicendum sit, quia statim contra mores sit. (Paul. in l. 35. § 1. Dig. 45. 1.)

§ 92. Verbindlichkeit zum Schadenersatz.

§ 93. Zinsverbindlichkeit.

Supra duplum usurae et usurarum usurae nec in stipulatum deduci nec exigi possunt et solutae repetuntur. (Ulp. in l. 26. § 1. Dig. 12. 6.)

Zweites Capitel.

Subjekte der Obligatio.

§ 94. Im Allgemeinen.

1. Filiusfamilias ex omnibus causis tamquam paterfamilias obligatur et ob id agi cum eo tamquam cum paterfamilias potest. (Gaj. in l. 39. Dig. 44. 7.)

2. Servi ex delictis quidem obligantur et, si manumittantur obligati remanent; ex contractibus autem civiliter quidem non obligantur, sed naturaliter et obligantur et obligant. (Ulp. in l. 14. Dig. 44. 7.)

§ 95. Mehrheit der Subjekte.

1. Et stipulandi et promittendi duo pluresve rei fieri possunt. Stipulandi ita, si post omnium interrogationem promissor respondeat: **Spondeo**. Utpote cum duobus separatim stipulantibus ita promissor respondeat: **Utrique vestrum dare spondeo**. Nam si prius Titio sponderit, deinde alio interrogante spondeat, alia atque alia erit obligatio, nec creduntur duo rei stipulandi esse. Duo pluresve rei promittendi ita fiunt: **Maevi, quinque aureos dare spondes? Sei, eosdem quinque aureos dare spondes?** Respondeant singuli separatim: **Spondeo**. Ex huiusmodi obligationibus et stipulationibus solidum singulis debetur et promittentes singuli in solidum tenentur. In utraque tamen obligatione una res vertitur, et vel alter debitum accipiendo, vel alter solvendo omnium peremit obligationem et omnes liberat. (Pr. § 1. Inst. 3. 16.)

2. Si plures dolo fecerint et unus rem restituerit, omnes liberantur. (Ulp. in l. 17. pr. Dig. 4. 3.)

§ 96. Veränderung in den Subjekten der Obligatio.

1. Quod mihi ab aliquo debetur, id si velim tibi deberi... opus est, ut jubente me tu ab eo stipuleris. Quae res efficit, ut a me liberetur et incipiat tibi teneri. Quae dicitur novatio obligationis. Sine hac vero novatione non poteris tuo nomine agere, sed debes ex persona mea quasi cognitor aut procurator meus experiri. (Gaj. II. §§ 38. 39.)

2. Ex nominis emtione dominium rerum obligatarum ad emtorem non transit, sed vel in rem suam procuratori facto vel utilis... exemplo creditoris persecutio tribuitur. (Imp. Diocletianus in l. 8. Cod. 4. 39.)

3. Si delegatio non est interposita debitoris tui ac propterea actiones apud te remanserunt, quamvis creditori tuo adversus eum solutionis causa mandaveris actiones, tamen, antequam aliquid ex debito accipiat vel debitori tuo denunciaverit, exigere a debitore tuo debitam quantitatem non vetaris et eo modo tui creditoris exactionem contra eum inhibere. (Imp. Gordianus in l. 3. pr. Cod. 8. 42.)

§ 97. Stellvertreter der Subjekte der Obligatio.

1. Quodcumque stipulatur is, qui in alterius potestate est, pro eo habetur, ac si ipse esset stipulatus. (Ulp. in l. 45. pr. Dig. 45. 1.)

2. Melior conditio nostra per servos fieri potest, deterior fieri non potest. (Gaj. in l. 133. Dig. 50. 17.)

3. Si jussu domini cum servo negotium gestum erit, in solidum praetor adversus dominum actionem pollicetur, scilicet quia, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur. (§ 1. Inst. 4. 7.)

4. Exercitoria locum habet, cum quis servum suum magistrum navis praeposuerit et quid cum eo ejus rei gratia, cui praepositus erit, contractum fuerit. Ideo autem exercitoria vocatur, quia exercitor appellatur is, ad quem quotidianus navis quaestus pertinet. Institoria tunc locum habet, cum quis tabernae forte aut cuilibet negotiationi servum praeposuerit et quid cum eo ejus rei causa, cui praepositus erit, contractum fuerit. Ideo autem institoria appellatur, quia, qui negotiationibus praeponuntur, institores vocantur. (§ 2. Inst. 4. 7.)

5. Introduxit et aliam actionem praetor, quae tributoria vocatur. Namque si servus in peculiari merce sciente domino, negotietur et quid cum eo ejus rei causa contractum erit, ita praetor jus dicit, ut, quidquid in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, si quid ei debebitur, et ceteros creditores pro rata portione distribuatur. (§ 3. Inst. 4. 7.)

6. Praeterea introducta est actio de...eo, quod in rem domini versum erit. In rem autem domini versum intelligitur, quidquid necessario in rem ejus impenderit servus, veluti si mutuatus pecuniam creditoribus ejus solverit aut aedificia ruentia fulserit. (§ 4. Inst. 4. 7.)

Drittes Capitel.

Wirkungen der Obligatio.

§ 98. Ausübung der Obligatio.

1. Aliud pro alio invito creditori solvi non potest. (Paul. in l. 2. § 1. Dig. 12. 1.)

2. In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, praesenti die debetur. (Pompon. in l. 14. Dig. 50. 17.)

3. Quod certa die promissum est, vel statim dari potest; totum enim medium tempus ad solvendum promissori liberum relinqui intelligitur. (Cels. in l. 70. Dig. 46. 3.)

4. Dies adjectus efficit, ne praesenti die pecunia debeatur. Ex quo apparet, diei adjectionem pro reo esse. (Ulp. in l. 41. § 1. Dig. 45. 1.)

5. In condemnatione personarum, quae in id, quod facere possunt, damnantur, non totum, quod habent, extorquendum est, sed et ipsarum ratio habenda est, ne egeant. (Paul. in l. 173. pr. Dig. 50. 17.)

6. Is, qui certo loco dare promittit, nullo alio loco, quam in quo promisit, solvere invito stipulatore potest. (Ulp. in l. 9. Dig. 13. 4.)

7. Qui certo loco se soluturum pecuniam obligat, si solutioni satis non fecerit, arbitraria actione et in alio loco potest conveniri; in qua venit aestimatio, quod alterutrius interfuit suo loco potius, quam in eo, in quo petitur, solvi. (Imp. Alexander in l. unica Cod. 3. 18.)

§ 99. Rechtsschutz der Obligatio.

1. Naturales obligationes non eo solo aestimantur, si actio aliqua earum nomine competit, verum etiam cum soluta pecunia repeti non potest. Nam licet minus proprie debere dicantur naturales debitores, per abusionem intelligi possunt debitores, et qui ab his pecuniam recipiunt, debitum sibi recepisse. (Julian. in l. 16. § 4. Dig. 46. 1.)

2. Etiam quod natura debetur, venit in compensationem. (Ulp. in l. 6. Dig. 16. 2.)

3. Fidejussor accipi potest, quotiens est aliqua obligatio civilis vel naturalis, cui applicetur. (Julian. in l. 16. § 3. Dig. 46. 1.)

Viertes Capitel.

Entstehung der Obligatio.

§ 100. Im Allgemeinen.

Erster Abschnitt. *Obligationes ex contractu.*

§ 101. Verträge im Allgemeinen.

Nexum est, ut ait Gallus Aelius, quodcumque per aes et libram geritur, idque necti dicitur, quo in genere sunt haec: testamenti factio, nexi datio, nexi liberatio. Nexum aes apud antiquos dicebatur pecunia, quae per nexum obligatur. (Festus voc. nexum.)

A. Realcontracte.

§ 102. Realcontracte des ältern Rechts.

§ 103. Innominatcontracte.

Naturalis meus filius servit tibi et tuus filius mihi; convenit inter nos, ut et tu meum manumitteres et ego tuum; ego manumisi, tu non manumisisti; qua actione mihi teneris, quaesitum est. In hac quaestione totius ob rem dati tractatus inspici potest, qui in his competit speciebus; aut enim **do tibi ut des**, aut **do ut facias**, aut **facio ut des**, aut **facio ut facias**; in quibus quaeritur, quae obligatio nascatur. Et si quidem pecuniam dem, ut rem accipiam, emptio et venditio est; sin autem rem do, ut rem accipiam, quia non placet permutationem rerum emtionem esse, dubium non est, nasci civilem obligationem; in qua actione id veniet, non ut reddas, quod acceperis, sed ut damneris mihi, quanti interest mea, illud de quo convenit, accipere, vel si meum recipere velim, repetatur, quod datum est, quasi ob rem datum re non secuta. At cum do ut facias, si tale sit factum, quod locari solet, puta ut tabulam pingas, pecunia data locatio erit, sicut superiore casu emptio; si rem do, non erit locatio, sed nascetur vel civilis actio in hoc, quod mea interest, vel ad repetendum conditio. (Paulus in l. 5. pr. §.1. 2. Dig. 19. 5.)

B. Verbalcontracte.

§ 104. Stipulatio.

1. Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione et responsu, cum quid dari fierive nobis stipulamur; ex qua duae

proficiscuntur actiones, tam condictio, si certa sit stipulatio, quam ex stipulatu, si incerta. In hac re olim talia verba tradita fuerunt: **spondes? spondeo; promittis? promitto; fidepromittis? fidepromitto; fidejubes? fidejubeo; dabis? dabo; facies? faciam.** (Pr. § 1. Inst. 3. 15.)

2. Stipulatio non potest confici, nisi utroque loquente; et ideo neque mutus, neque surdus, neque infans stipulationem contrahere possunt; nec absens quidem, quoniam exaudire invicem debent. Si quis igitur ex his vult stipulari, per servum praesentem stipuletur, et adquiret ei ex stipulatu actionem. Item si quis obligari velit, jubeat et erit quod jussu obligatus. (Ulp. in l. 1. pr. Dig. 45. 1.)

3. Omnes stipulationes, etiamsi non sollemnibus vel directis, sed quibuscumque verbis pro consensu contrahentium compositae sint, legibus cognitae suam habeant firmitatem. (Imp. Leo in l. 10. Cod. 8. 38.)

§ 105. Adstipulatio und Adpromissio.

C. Literalcontracte.

§ 106. Literalcontract des ältern Rechts.

1. Literis obligatio fit veluti nominibus transcripticiis. Fit autem nomen transcripticium duplici modo: vel a re in personam vel a persona in personam. — A re in personam transcriptio fit, veluti si id, quod tu ex emtionis causa aut conductionis aut societatis mihi debeas, inde expensum tibi tulero. — A persona in personam transcriptio fit, veluti si id, quod mihi Titius debet, tibi inde expensum tulero, id est si Titius te pro se delegaverit mihi. (Gaj. III. § 128—130.)

2. Praeterea literarum obligatio fieri videtur chirographis et syngraphis, id est, si quis debere se aut daturum se scribat; ita scilicet, si eo nomine stipulatio non fiat: quod genus obligationis proprium peregrinorum est. (Gaj. III. § 134.)

§ 107. Literalobligation des neuern Rechts.

Si quis debere se scripserit, quod numeratum ei non est, de pecunia minime numerata post multum temporis exceptionem opponere non potest: hoc enim saepissime constitutum est. Sic fit, ut et hodie, dum queri non potest, scriptura obligetur: et ex

ea nascitur conditio, cessante scilicet verborum obligatione. (Inst. 3. 21.)

D. Consensualcontracte.

§ 108. Kaufcontract.

1. Emtio et venditio contrahitur, simulatque de pretio convenerit, quamvis nondum pretium numeratum sit. Pretium in numerata pecunia consistere debet. Nam in ceteris rebus an pretium esse possit, veluti homo aut fundus aut toga alterius rei pretium esse possit, valde quaerebatur. Sabinus et Cassius etiam in alia re putant posse pretium consistere: unde illud est, quod vulgo dicebatur, per permutationem rerum emtionem et venditionem contrahi eamque speciem emtionis venditionisque vetusissimam esse... Diversae scholae auctores contra sentiebant, aliudque esse existimabant permutationem rerum, aliud emtionem et venditionem... Sed Proculi sententia dicentis, permutationem propriam esse speciem contractus a venditione separatam merito praevaluit. (Pr. § 2. Inst. 3. 23.)

2. In primis ipsam rem praestare venditorem oportet, id est tradere. (Ulp. in l. 11. § 2. Dig. 19. 1.)

3. Res emta, mancipatione et traditione perfecta, si evincatur, auctoritatis venditor duplo tenus obligatur. (Paul. Sent. II. 17. § 3.)

4. Post rem traditam nisi emtor pretium statim exsolvat, usuras ejus praestare cogendus est. (Paul. Sent. II. 17. § 9.)

5. Cum emtio et venditio contracta sit, periculum rei venditae statim ad emtorem pertinet, tametsi adhuc ea res emtori tradita non sit. Itaque si aedes incendio consumtae fuerint... emtoris damnum est, cui necesse est, licet rem non fuerit nactus, pretium solvere. (§ 3. Inst. 3. 23.)

§ 109. Miethcontract.

1. Locatio et conductio proxima est emtioni et venditioni, iisdemque juris regulis consistunt. Nam ut emtio et venditio ita contrahitur, si de pretio convenerit, sic etiam locatio et conductio ita contrahi intelligitur, si merces constituta sit. Et competit locatori quidem locati actio, conductori vero conducti. (Pr. Inst. 3. 24.)

2. Adeo autem familiaritatem aliquam habere videntur emtio et venditio, item locatio et conductio, ut in quibusdam quaeri soleat, utrum emtio et venditio sit, an locatio et conductio. Ut, ecce, si cum aurifice mihi convenerit, ut is ex auro suo annulos mihi faceret certi ponderis, certaeque formae, et acceperit verbi gratia trecenta, utrum emtio et venditio sit, an locatio et conductio? Sed placet, unum esse negotium, et magis emtionem et venditionem esse. Quod si ego aurum dedero, mercede pro opera constituta, dubium non est, quin locatio et conductio sit. (Gaj. in l. 2. § 1. Dig. 19. 2.)

§ 110. Gesellschaftscontract.

1. Societatem coire solemus aut totorum bonorum... aut unius alicujus negotiationis, veluti mancipiorum emendorum vendendorumque, aut olei, vini, frumenti emendi vendendique. (Pr. Inst. 3. 25.)

2. Manet societas eo usque, donec in eodem consensu perseveraverint. At cum aliquis renuntiaverit societati, solvitur societas. Sed plane si quis callide in hoc renuntiaverit societati, ut obveniens aliquod lucrum solus habeat, veluti si totorum bonorum socius, cum ab aliquo heres esset relictus, in hoc renuntiaverit societati, ut hereditatem solus lucrifaceret, cogitur hoc lucrum communicare. Ei vero, cui renuntiatum est, quidquid omnino post renuntiatam societatem acquiritur, soli conceditur. (§ 4. Inst. 3. 25.)

3. Solvitur societas etiam morte socii; quia qui societatem contrahit, certam personam sibi eligit. Sed et si consensu plurium societas coita sit, morte unius socii solvitur, etsi plures supersint, nisi in coeunda societate aliter convenerit. (§ 5. Inst. 3. 25.)

§ 111. Vollmachtscontract.

1. Illud mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est, veluti si Titius de furto aut damno faciendo, aut de injuria facienda tibi mandet. (§ 7. Inst. 3. 26.)

2. In summa sciendum est, mandatum, nisi gratuitum sit, in aliam formam negotii cadere. Nam mercede constituta, incipit locatio et conductio esse. (§ 13. Inst. 3. 26.)

3. Mandatum non suscipere liberum est: susceptum autem consummandum aut quam primum renuntiandum est. Nam nisi

ita renuntiatur, ut integra causa mandatori reservetur eandem rem explicandi, nihilo minus mandati actio locum habet, nisi si justa causa intercessit aut non renuntiandi aut intempestive renuntiandi. (§ 11. Inst. 3. 26.)

E. Klagbare Pacta.

§ 112. Im Allgemeinen.

Si pactum nudum de praestandis usuris interpositum sit, nullius est momenti; ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur. (Paul. Sent. II. 14. § 1.)

§ 113. Pacta legitima.

1. Donari videtur, quod nullo jure cogente conceditur. (Papin. in l. 29. pr. Dig. 39. 5.)

2. Donationum duo genera sunt: mortis causa et non mortis causa. Mortis causa donatio est, quae propter mortis fit suspicionem. Aliae autem donationes sunt, quae sine ulla mortis cogitatione fiunt, quas inter vivos appellamus. Quae si fuerint perfectae, temere revocari non possunt. Perficiuntur autem, cum donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis manifestaverit. Et cum retro principum dispositiones insinuari eas actis intervenientibus volebant, si majores ducentorum fuerant solidorum, nostra constitutio quantitatem usque ad quingentos solidos ampliavit, quam stare et sine insinuatione statuit. (Pr. § 2. Inst. 2. 7.)

§ 114. Pacta praetoria.

Zweiter Abschnitt. Obligationes quasi ex contractu.

§ 115. Begriff und einzelne Fälle der obligationes quasi ex contractu.

1. Ait Praetor: **Si quis negotia alterius, sive quis negotia, quae cuiusque, cum is moritur, fuerint, gesserit, iudicium eo nomine dabo.** (Ulp. in l. 3. pr. Dig. 3. 5.)

2. Si inter aliquos communis sit res sine societate, veluti quod pariter eis legata donata esset, et alter eorum alteri ideo teneatur communi dividendo iudicio, quod solus fructus ex ea re perceperit, aut quod socius eius in eam rem necessarias impensas fecerit, non intelligitur proprie ex contractu obligatus

esse, quippe nihil inter se contraxerunt: sed quia non ex maleficio tenetur, quasi ex contractu teneri videtur. Idem iuris est de eo, qui coheredi suo familiae erciscundae iudicio ex his causis obligatus est. (§ 3. 4. Inst. 3. 27.)

3. Is, cui quis per errorem non debitum solvit, quasi ex contractu debere videtur. Adeo enim non intelligitur proprie ex contractu obligatus, ut, si certio rem rationem sequamur, magis ex distractu, quam ex contractu possit dici obligatus esse; nam qui solvendi animo pecuniam dat, in hoc dare videtur, ut distrahat potius negotium, quam contrahat. Sed tamen proinde is, qui accepit, obligatur, ac si mutuum illi daretur, et ideo conditione tenetur. (§ 6. Inst. 3. 27.)

Dritter Abschnitt. Obligationes ex delicto.

§ 116. Im Allgemeinen.

§ 117. Die einzelnen Delictsobligationen.

1. Furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia vel ipsius rei vel etiam usus eius possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere. (Paul. in l. 1. § 3. Dig. 47. 2.)

2. Aliquando etiam suae rei quisque furtum committit, veluti si debitor rem, quam creditori pignori dedit, subtraxerit, vel si bonae fidei possessori rem meam possidenti subriperim. (Gaj. III. § 200.)

3. Poena manifesti furti quadrupli est, nec manifesti dupli. (§ 5. Inst. 4. 1.)

4. Furti actio, sive dupli sive quadrupli, tantum ad poenae persecutionem pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dominus, quam aut vindicando, aut condicendo potest auferre. Sed vindicatio quidem adversus possessorem est, sive fur ipse possidet, sive alius quilibet, condictio autem adversus ipsum furem heredemve ejus, licet non possideat, competit. (§ 19. Inst. 4. 1.)

5. Qui res alienas rapit, tenetur quidem etiam furti (quis enim magis alienam rem invito domino contrectat, quam qui vi rapit? ideoque recte dictum est, eum improbum furum esse), sed tamen propriam actionem ejus delicti nomine Praetor introduxit, quae appellatur vi bonorum raptorum et est intra annum quadrupli, post annum simpli. Quae actio utilis est, etiamsi

quis unam rem, licet minimam, rapuerit. Quadruplum autem non totum poena est et extra poenam rei persecutio, sicut in actione furti manifesti diximus, sed in quadruplo inest et rei persecutio, ut poena tripli sit, sive comprehendatur raptor in ipso delicto, sive non. Ridiculum est enim levioris esse conditionis eum, qui vi rapit, quam qui clam amovet. (Pr. Inst. 4. 2.)

6. Damni iniuriae actio constituitur per legem Aquiliam. Cuius primo capite cautum est, ut si quis hominem alienum alienamve quadrupedem, quae pecudum numero sit, iniuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuit, tantum domino dare damnetur. Quod autem non praecise de quadrupede, sed de ea tantum quae pecudum numero est cavetur, eo pertinet, ut neque de feris bestiis, neque de canibus cautum esse intelligamus, sed de his tantum, quae proprie pasci dicuntur, quales sunt equi, muli, asini, boves, oves, caprae. (Pr. § 1. Inst. 4. 3.)

7. Caput secundum legis Aquiliae in usu non est. Capite tertio de omni cetero damno cavetur. Itaque si quis servum vel eam quadrupedem, quae pecudum numero est vulneraverit, sive eam quadrupedem, quae pecudum numero non est, veluti canem aut feram bestiam, vulneraverit aut occiderit, hoc capite actio constituitur. In ceteris quoque omnibus animalibus, item in omnibus rebus, quae anima carent, damnum iniuria datum hac parte vindicatur. Hoc tamen capite non quanti in eo anno, sed quanti in diebus triginta proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit. (§ 12—14. Inst. 4. 3.)

8. Generaliter iniuria dicitur omne, quod non iure fit: specialiter contumelia, quae a contemnendo dicta est, quam Graeci ὕβρις appellant. (Pr. Inst. 4. 4.)

9. Poena iniuriarum ex lege duodecim tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat; propter os vero fractum nummariae poenae erant constitutae, quasi in magna veterum paupertate. Sed postea Praetores permittebant ipsis, qui iniuriam passi sunt eam aestimare, ut iudex vel tanti condemnet, quanti iniuriam passus aestimaverit, vel minoris, prout ei visum fuerit. Sed poena quidem iniuriae, quae ex lege duodecim tabularum introducta est, in desuetudinem abiit: quam autem Praetores introduxerunt, quae etiam honoraria appellatur, in iudiciis frequentatur. Sed et lex Cornelia de iniuriis loquitur et iniuriarum actionem introduxit. Quae competit ob eam rem, quod se pul-

satum quis verberatumve, domumve suam vi introitum esse dicat.
(§ 7. 8. Inst. 4. 4.)

Vierter Abschnitt. Obligationes quasi ex delicto.

§ 118. Einzelne Fälle der obligationes quasi ex delicto.

1. Ex maleficiis servorum, veluti si furtum fecerint aut bona rapuerint, aut damnum dederint aut injuriam commiserint, noxales actiones proditae sunt, quibus domino damnato permittitur aut litis aestimationem sufferre, aut hominem noxae dedere. Noxa autem est corpus, quod nocuit, id est servus; noxia, ipsum maleficio, veluti furtum, damnum, rapina, injuria. Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nam si servus tuus noxiam commiserit, quamdiu in tua potestate sit, tecum est actio; si in alterius potestatem pervenerit, cum illo incipit actio esse, aut si manumissus fuerit, directo ipse tenetur et extinguitur noxae deditio. (Pr. § 1. 5. Inst. 4. 8.)

2. Sed veteres quidem haec et in filiis familias masculis et feminis admiserunt. Nova autem hominum conversatio hujusmodi asperitatem recte respuendam esse existimavit et ab usu communi haec penitus recessit. (§ 7. Inst. 4. 8.)

Fünftes Capitel.

Verstärkungsmittel der Obligatio.

§ 119. Im Allgemeinen.

§ 120. Bürgschaft.

1. Sponsor ita interrogatur: **Idem dari spondes?** fidepromissor: **Idem fidepromittis?** fideiussor ita: **Idem fide tua esse iubes?** (Gaj. III. § 116.)

2. Sponsor et fidepromissor per legem Furiam biennio liberantur, et quotquot erunt numero eo tempore, quo pecunia peti potest, in tot partes diducitur inter eos obligatio et singuli viriles partes dare jubentur; fideiussores vero perpetuo tenentur et quotquot erunt numero, singuli in solidum obligantur; itaque liberum est creditori, a quo velit, solidum petere, sed ex epistola Divi Hadriani compellitur creditor a singulis, qui modo solvendo sint, partes petere. (Gaj. III. § 121.)

3. Primo quidem temporibus Divi Augusti, mox deinde Claudii, edictis eorum erat interdictum, ne feminae pro viris suis intercederent. Postea factum est Senatusconsultum, quo plenissime feminis omnibus subventum est. Cuius S^Ci verba haec sunt: **Quod Marcus Silanus et Velleus Tutor, consules, verba fecerunt de obligationibus feminarum, quae pro aliis reae fierent, quid de ea re fieri oportet, de ea re ita censere: quod ad fideiussiones et mutui dationes pro aliis, quibus intercesserint feminae, pertinet, tametsi ante videtur ita ius dictum esse, ne eo nomine ab his petitio neve in eas actio detur, cum eas virilibus officiis fungi et eius generis obligationibus obstringi non sit aequum, arbitrari Senatum, recte atque ordine facturos, ad quos de ea re in iure aditum erit, si dederint operam, ut in ea re Senatus voluntas servetur.** (Ulp. in l. 2 pr. § 1. Dig. 16. 1.)

Sechstes Capitel.

Aenderung der bestehenden Obligatio.

§ 121. Im Allgemeinen.

§ 122. Voraussetzungen und Wirkungen der Mora.

1. Sciendum est, non omne, quod differendi causa optima ratione fiat, morae adnumerandum: quid enim, si amicos adhibendos debitor requirat, vel expediendi debiti vel fideiussoribus rogandis? vel exceptio aliqua allegetur? Mora facta non videtur. (Ulp. in l. 21. Dig. 22. 1.)

2. Mora fieri intelligitur non ex re, sed ex persona, id est, si interpellatus opportuno loco non solverit. Quod apud judicem examinabitur. (Marcian. in l. 32. pr. Dig. 22. 1.)

3. Qui decem debet, si ea obtulerit creditori, et ille sine justa causa ea accipere recusavit, deinde debitor ea sine sua culpa perdiderit, doli mali exceptione potest se tueri. (Marcell. in l. 72. pr. Dig. 46. 3.)

Siebentes Capitel.

Aufhebung der Obligatio.

§ 123. Im Allgemeinen.

1. Fere quibuscumque modis obligamur, iisdem in contrarium actis liberamur. (Paul. in l. 153. Dig. 50. 17.)

2. Pactus ne peteret, postea convenit, ut peteret. Prius pactum per posterius elidetur, non quidem ipso jure, sicut tollitur stipulatio per stipulationem, si hoc actum est, quia in stipulationibus jus continetur, in pactis factum versatur: et ideo replicatione exceptio elidetur. (Paul. in l. 27. § 2. Dig. 2. 14.)

§ 124. Einzelne Aufhebungsgründe der Obligatio.

1. Tollitur omnis obligatio solutione ejus quod debetur, vel si quis consentiente creditore aliud pro alio solverit. (Pr. Inst. 3. 29.)

2. Item per acceptilationem tollitur obligatio. Acceptilatio autem est veluti imaginaria solutio; quod enim ex verborum obligatione tibi debeam, id si velis mihi remittere, poterit sic fieri, ut patiaris hæc verba me dicere: **Quod ego tibi promisi, habesne acceptum?** et tu respondeas: **Habeo.** (Gai. III. § 169.)

3. Eae obligationes, quae consensu contrahuntur, contraria voluntate dissolvuntur. Nam si Titius et Seius inter se consenserunt, ut fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureorum, deinde re nondum secuta, id est neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter eos, ut discederetur ab ea emptione et venditione, invicem liberantur. Idem est et in conductione et locatione et in omnibus contractibus, qui ex consensu descendunt. (§ 4. Inst. 3. 29.)

4. Novatio est prioris debiti in aliam obligationem vel civilem vel naturalem transfusio atque translatio, hoc est, cum ex praecedenti causa ita nova constituatur, ut prior perimatur. (Ulp. in l. 1. pr. Dig. 46. 2.)

5. Compensatio est debiti et crediti inter se contributio. (Modestin. in l. 1. Dig. 16. 2.)

6. In compensationem hoc solum vocatur, quod ejusdem generis et naturae est, veluti pecunia cum pecunia compensatur. (Gaj. IV. § 66.)

7. Si constat pecuniam invicem deberi, ipso jure pro soluto compensationem haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab utraque parte debetur, utique quoad concurrent quantitates, ejusque solius, quod amplius apud alterum est, usurae debentur, si modo petitio earum subsistit. (Imp. Alexander in l. 4. Cod. 4. 31.)

Viertes Buch.

Das Familienrecht.

Erstes Capitel.

Das Eherecht.

Erster Abschnitt. Begriff, Eingehung und Auflösung der Ehe.

§ 125. Begriff der Ehe.

1. Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio. (Modestin. in l. 1. Dig. 23. 2.)

2. Nuptiae sive matrimonium est viri et mulieris coniunctio, individuum consuetudinem vitae continens. (§ 1 Inst. 1. 9.)

3. Iustum matrimonium est, si inter eos, qui nuptias contrahunt, connubium sit, et tam masculus pubes quam femina potens sit, et utrique consentiant, si sui iuris sint, aut etiam parentes eorum, si in potestate sint. Connubium est uxoris iure ducendae facultas. Connubium habent cives Romani cum civibus Romanis; cum Latinis autem et peregrinis ita, si concessum sit. (Ulp. fr. V. § 2—4.)

4. Concubinam ex sola animi destinatione aestimari oportet. (Paul. in l. 4. Dig. 25. 7.)

§ 126. Absolute und relative Ehehindernisse.

1. Iustas nuptias inter se cives Romani contrahunt, qui secundum praecepta legum coeunt, masculi quidem puberes, feminae autem viripotentes, sive patres familias sint sive filii familias, dum tamen filii familias et consensum habeant parentum, quorum in potestate sunt. Nam hoc fieri debere et civilis et naturalis ratio suadet in tantum, ut iussum parentis praecedere debeat. (Pr. Inst. 1. 10.)

2. Si spadoni mulier nupserit, distinguendum arbitror, castratus fuerit nec ne, ut in castrato dicas dotem non esse; in eo, qui castratus non est, quia est matrimonium, et dos et dotis actio est. (Ulp. in l. 39. § 1. Dig. 23. 3.)

3. Inter eas personas, quae parentum liberorumve locum inter se obtinent, nuptiae contrahi non possunt. Et haec adeo ita sunt, ut, quamvis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse coeperint, non possint inter se matrimonio jungi in tantum, ut etiam dissoluta adoptione, idem juris maneat... Inter fratrem sororemque nuptiae prohibitae sunt, sive ab eodem patre eademque matre nati fuerint, sive ex alterutro eorum. Sed si qua per adoptionem soror tibi esse coeperit, quamdiu quidem constat adoptio, sane inter te et eam nuptiae consistere non possunt; cum vero per emancipationem adoptio dissoluta sit, poteris eam uxorem ducere. Sed et si tu emancipatus fueris, nihil est impedimento nuptiis. Et ideo constat, si quis generum adoptare velit, debere eum ante filiam suam emancipare, et si quis velit nurum adoptare, debere eum ante filium emancipare. (§ 1. 2. Inst. 1. 10.)

§ 127. Eingehung der Ehe.

1. Sponsalia, sicut nuptiae, consensu contrahentium fiunt et ideo, sicut nuptiis, ita sponsalibus filiamfamilias consentire oportet. Sed quae patris voluntati non repugnat, consentire intelligitur. Tunc autem solum dissentiendi a patre licentia filiae conceditur, si indignum moribus vel turpem sponsum ei pater eligat. Filiofamilias dissentiente, sponsalia nomine eius fieri non possunt. (Julian., Ulp., Paul. in l. 11—13. Dig. 23. 1.)

2. In manum feminae conveniunt. Olim tribus modis in manum conveniebant: usu, farreo, coemtione. Usu in manum conveniebat, quae anno continuo nupta perseverabat. Quia enim velut annua possessione usu capiebatur, in familiam viri transibat filiaeque locum obtinebat. Itaque lege duodecim tabularum cautum est, ut si qua nollet eo modo in manum mariti convenire, ea quotannis triennio abesset atque eo modo cujusque anni usum interrumperet. Farreo in manum conveniunt per quoddam genus sacrificii, quod Jovi Farreo fit et in quo farreus panis adhibetur, unde etiam confarreatio dicitur. Complura praeterea hujus juris ordinandi gratia cum certis et solennibus verbis, praesentibus decem testibus, aguntur et fiunt. Coemtione vero in manum conveniunt per mancipationem, id est per quandam imaginariam venditionem: nam adhibitis non minus quam V testibus civibus Romanis puberibus,

item libripende, emit is mulierem, cujus in manum convenit. (Gaj. I. § 109—113.)

§ 128. Auflösung der Ehe.

1. Nullum divortium ratum est, nisi septem civibus Romanis puberibus adhibitis, praeter libertum ejus, qui divortium faciet. (Paul. in l. 9. Dig. 24. 2.)

2. Libera matrimonia esse, antiquitus placuit. Ideoque pacta, ne liceret divertere, non valere... constat. (Imp. Alexander in l. 2. Cod. 8. 39.)

§ 129. Eingehung einer neuen Ehe.

Zweiter Abschnitt. Wirkungen der Ehe.

§ 130. Im Allgemeinen.

1. Si... quam in manum ut uxorem receperimus, ejus res ad nos transeunt. (Gaj. II. § 98.)

2. Ibi dos esse debet, ubi onera matrimonii sunt. (Paul. in l. 56. § 1. Dig. 23. 3.)

3. Moribus apud nos receptum est, ne inter virum et uxorem donationes valerent. Hoc autem receptum est, ne mutuo amore invicem spoliarentur, donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate. (Ulp. in l. 1. Dig. 24. 1.)

4. In donationibus jure civili impeditis hactenus revocatur donum ab eo, ab eave, cui donatum est, ut, si quidem exstet res, vindicetur, si consumpta sit, condicatur hactenus, quatenus locupletior quis eorum factus est. (Ulp. in l. 5. § 18. Dig. 24. 1.)

5. Est genus inter vivos donationum, quod veteribus quidem prudentibus penitus erat incognitum, postea autem a junioribus divis principibus introductum est, quod ante nuptias vocabatur, et tacitam in se conditionem habebat, ut tunc ratum esset, cum matrimonium fuerit insecutum. Ideoque ante nuptias appellabatur, quod ante matrimonium efficiebatur et nusquam post nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem Divus Justinus pater noster, cum augeri dotes et post nuptias fuerat permissum, si quid tale evenit, etiam ante nuptias donationem augeri et constante matrimonio, sua constitu-

tione permisit. Sed tamen nomen inconveniens remanebat, cum ante nuptias quidem vocabatur, post nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos plenissimo fini tradere sanctiones cupientes et consequentia nomina rebus esse studentes, constituimus, ut tales donationes non augeantur tantum, sed et constante matrimonio initium accipiant, et non ante nuptias, sed propter nuptias vocentur. (§ 3. Inst. 2. 7.)

§ 131. Bestellung der Dos und Rechtsverhältnisse hinsichtlich derselben.

1. Dos aut profecticia dicitur, id est quam pater mulieris dedit, aut adventicia, id est ea, quae a quovis alio data est. (Ulp. fr. VI. § 3.)

2. Hac lege decernimus, ut vir in his rebus, quas extra dotem mulier habet, quas Graeci parapherna dicunt, nullam uxore prohibente habeat communionem nec aliquam ei necessitatem imponat. (Imp. Theodos. et Valent. in l. 8. Cod. 5. 14.)

3. Dos aut datur aut dicitur aut promittitur. Dotem dicere potest mulier, quae nuptura est, et debitor mulieris, si jussu ejus dicat; item parens mulieris virilis sexus, per virilem sexum cognatione junctus, velut pater, avus paternus. Dare, promittere dotem omnes possunt. (Ulp. fr. VI. § 1. 2.)

4. Si res in dotem dentur, puto in bonis mariti fieri. (Ulp. in l. 7. § 3. Dig. 23. 3.)

5. Dotis fructum ad maritum pertinere debere, aequitas suggerit: cum enim ipse onera matrimonii subeat, aequum est, eum etiam fructus percipere. (Ulp. in l. 7. pr. Dig. 23. 3.)

6. Dotale praedium maritus invita muliere per legem Iuliam prohibetur alienare, quamvis ipsius sit dotis causa ei datum. Quod nos legem Iuliam corrigentes in meliorem statum deduximus. Cum enim lex in soli tantummodo rebus locum habebat, quae Italicae fuerant, et alienationes inhibebat, quae invita muliere fiebant, hypothecas autem earum etiam volente: utrisque remedium imposuimus, ut etiam in eas res, quae in provinciali solo positae sunt, interdicta fiat alienatio vel obligatio et neutrum eorum neque consentientibus mulieribus procedat, ne sexus muliebris fragilitas in perniciem substantiae earum converteretur. (Pr. Inst. 2. 8.)

7. Divortio facto, si quidem sui iuris sit mulier, ipsa habet rei uxoriae actionem, id est dotis repetitionem; quodsi in potestate patris sit, pater adiuncta filiae persona habet actionem; nec interest, adventicia sit dos, an profecticia. Post divortium defuncta muliere, heredi ejus actio non aliter datur, quam si moram in dote mulieri reddenda maritus fecerit. (Ulp. fr. VI. § 6. 7.)

8. Mortua in matrimonio muliere dos a patre profecta ad patrem revertitur, quintis in singulos liberos in infinitum relictis penes virum; quodsi pater non sit, apud maritum remanet. Adventicia autem dos semper penes maritum remanet, praeterquam si is qui dedit, ut sibi redderetur, stipulatus fuerit, quae dos specialiter recepticia dicitur. (Ulp. fr. VI. § 4. 5.)

9. Retentiones ex dote fiunt aut propter liberos, aut propter mores, aut propter impensas. (Ulp. fr. VI. § 9.)

10. Rei uxoriae actione sublata sancimus omnes dotes per ex stipulatu actionem exigi, sive scripta fuerit stipulatio sive non, ut intelligatur re ipsa stipulatio esse subsecuta. — Et ut plenius dotibus subveniatur, quemadmodum in administratione pupillarum rerum tacitas hypothecas inesse accipimus, ita et in hujusmodi actione damus ex utroque latere hypothecam, sive ex parte mariti pro restitutione dotis, sive ex parte mulieris pro ipsa dote praestanda. — Sed etsi non ignoramus ex stipulatu actionem stricto jure esse vallatam et non ex bona fide descendere, tamen . . . accomodetur ei a natura rei uxoriae etiam bonae fidei beneficium. — Maneat ex stipulatu actionis jus ad successores . . . incorruptum. Taceat in ea retentionum verboritas. (Imp. Justinianus in l. unica pr. § 1. 2. 4. Cod. 5. 13.)

Zweites Capitel.

Die väterliche Gewalt.

§ 132. Wesen der väterlichen Gewalt.

Jus potestatis, quod in liberos habemus, proprium est civium Romanorum: nulli enim alii sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualem nos habemus. (§ 2. Inst. 1. 9.)

§ 133. Entstehung der väterlichen Gewalt.

1. Qui ex te et uxore tua nascitur, in tua potestate est. Item qui ex filio tuo et uxore ejus nascitur, id est nepos tuus

et neptis, aequae in tua sunt potestate, et pronepos et proneptis et deinceps ceteri. Qui autem ex filia tua nascitur, in tua potestate non est, sed in patris ejus. (§ 3. Inst. 1. 9.)

2. Aliquando evenit, ut liberi, qui statim ut nati sunt in potestate parentum non fiant, postea tamen redigantur in potestatem. Qualis est is, qui, dum naturalis fuerat, postea curiae datus potestati patris subicitur. Nec non is, qui a muliere libera procreatus, cuius matrimonium minime legibus interdictum fuerat, sed ad quam pater consuetudinem habuerat, postea ex nostra constitutione dotalibus instrumentis compositis in potestate patris efficitur. (§ 13. Inst. 1. 10.)

3. Filiosfamilias non solum natura, verum et adoptiones faciunt. Quod adoptionis nomen est quidem generale, in duas autem species dividitur, quarum altera adoptio similiter dicitur, altera arrogatio. Adoptantur filiofamilias, arrogantur, qui sui juris sunt. (Modest. in l. 1. Dig. 1. 7.)

4. Arrogatio dicta, quia genus hoc in alienam familiam transitus per populi rogationem fit. Eius rogationis verba haec sunt: **Velitis iubeatis, Quirites, uti Lucius Valerius Lucio Titio tam iure legeque filius sibi siet, quam si ex eo patre matreque familias eius natus esset, utique ei vitae necisque in eo potestas siet, uti patri endo filio est. Haec ita uti dixi, ita vos, Quirites, rogo.** (Gellius V. 19.)

5. Adoptio duobus modis fit, aut principali rescripto aut imperio magistratus. Imperatoris auctoritate adoptamus eos easve, qui quaeve sui iuris sunt. Quae species adoptionis dicitur arrogatio. Imperio magistratus adoptamus eos easve, qui quaeve in potestate parentum sunt, sive primum gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia, sive inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis. (§ 1. Inst. 1. 11.)

6. Minorem natu non posse majorem adoptare placet. Adoptio enim naturam imitatur, et pro monstro est, ut major sit filius, quam pater. Debet itaque is, qui sibi per arrogationem vel adoptionem filium facit, plena pubertate, id est decem et octo annis praecedere. (§ 4. Inst. 1. 11.)

7. Illud proprium est illius adoptionis, quae per sacrum oraculum fit, quod is, quis liberos in potestate habet, si se arrogandum dederit, non solum ipse potestati arrogatoris subicitur,

sed etiam liberi eius in eiusdem fiunt potestate tamquam nepotes. (§ 11. Inst. 1. 11.)

§ 134. Wirkungen der väterlichen Gewalt.

1. Quod liberi nostri, quos in potestate habemus, item quod servi nostri mancipio accipiunt vel ex traditione nanciscuntur, sive quid stipulentur, vel ex aliquolibet causa adquirant, id nobis acquiritur; ipse enim, qui in potestate nostra est, nihil suum habere potest. Et ideo si heres institutus sit, nisi nostro iussu hereditatem adire non potest; et si iubentibus nobis adierit, hereditatem nobis acquirit proinde atque si nos ipsi heredes instituti essemus; et convenienter scilicet legatum per eos nobis acquiritur. (Gaj. II. 87.)

2. Peculii est non id, cuius servus seorsum a domino rationem habuerit, sed quod dominus ipse separaverit, suam a servi ratione discernens. (Pompon. in l. 4. pr. Dig. 15. 1.)

3. Peculii triplex invenitur causa. Vel enim paganum est peculium, vel castrense, vel quod medietatem inter utrumque obtinet, quod quasi castrense nuncupatur. (Imp. Justinianus in l. 37. § 1. Cod. 3. 28.)

4. Castrense peculium est, quod a parentibus vel cognatis in militia agenti donatum est, vel quod ipse filiusfamilias in militia adquisiit, quod, nisi militaret, adquisiturus non fuisset. Nam quod erat et sine militia adquisiturus, id peculium ejus castrense non est. (Macer in l. 11. Dig. 49. 17.)

5. Filius familiae testamentum facere non potest, quoniam nihil suum habet, ut testari de eo possit. Sed Divus Augustus moribus constituit, ut filius familiae miles de eo peculio, quod in castris adquisivit, testamentum facere possit. (Ulp. XX. § 10.)

6. Liberi vestri utriusque sexus, quos in potestate habetis, olim quidem, quidquid ad eos pervenerat (exceptis videlicet castrensibus peculiiis), hoc parentibus suis acquirebant sine ulla distinctione. Quod nobis inhumanum visum est et generali constitutione emissa et liberis pepercimus et patribus debitum reservavimus. Sancitum etenim a nobis est, ut, si quid ex re patris ei obveniat, hoc secundum antiquam observationem totum parenti adquirat, quod autem ex alia causa sibi filiusfamilias

adquisivit, huius usumfructum quidem patri acquiret, dominium autem apud eum remaneat. (§ 1. Inst. 2. 9.)

§ 135. Aufhebung der väterlichen Gewalt.

1. Liberi parentum potestate liberantur emancipatione, id est, si posteaquam mancipati fuerint, manumissi sint. Sed filius quidem ter mancipatus, ter manumissus sui juris fit; id enim lex duodecim tabularum jubet his verbis: **si pater filium ter venundavit, filius a patre liber esto.** Ceteri autem liberi praeter filium, tam masculi, quam feminae, una mancipatione manumissioneque sui juris fiunt. (Ulp. X. § 1.)

2. Jubemus licere parentibus... si liberos, quos habent in potestate propria... per emancipationem, vel absentes et peregre degentes, vel in iisdem locis seu regionibus, et civitatibus commorantes... juris sui constituere maluerint, supplicationibus porrectis mereri super hoc divinum oraculum, hocque apud competentem iudicem, ad cuius jurisdictionem actus emancipationis pertinet, insinuare, superque precibus a semet oblatis apud eum deponere, ut hoc subsequente, et auctoritate praecedente principali plenissimum robur emancipatio sortiatur, et personae, in quas talis liberalitas collata sit, de aliena potestate quasi a parentibus ex emancipatione manumissae liberentur. (Imp. Anastasius in l. 5. Cod. 8. 48.)

3. Jubemus... licentiam esse ei, qui emancipare vult, vel ex lege Anastasiana hoc facere, vel sine sacro rescripto intrare competentis iudicis tribunal..., et filios suos, vel filias, nepotes vel neptes, vel deinceps progeniem in potestate sua constitutam, a sua manu dimittere, et legitima jura omnimodo habere, etsi non specialiter haec sibi servaverit. (Imp. Justinianus in l. 6. Cod. 8. 48.)

Drittes Capitel.

Die Vormundschaft.

§ 136. Allgemeines.

1. Tutela est, ut Servius definit, vis ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui propter aetatem sua sponte se defendere nequit, jure civili data ac permessa. Tutores autem

sunt, qui eam vim ac potestatem habent. (Paul. in l. 1. pr. § 1. Dig. 26. 1.)

2. Tutores constituuntur tam masculis quam feminis; sed masculis quidem impuberibus dumtaxat propter aetatis infirmitatem; feminis autem tam impuberibus quam puberibus et propter sexus infirmitatem et propter forensium rerum ignorantiam. (Ulp. XI. § 1.)

3. Feminas perfectae aetatis in tutela esse, fere nulla pretiosa ratio suasisse videtur; nam quae vulgò creditur, quia levitate animi plerumque decipiuntur et aequum erat, eas tutorum auctoritate regi, magis speciosa videtur quam vera; mulieres enim, quae perfectae aetatis sunt, ipsae sibi negotia tractant et in quibusdam causis dicis gratia tutor interponit auctoritatem suam; saepe etiam invitus auctor fieri a Praetore cogitur. (Gaj. I. § 190.)

Erster Abschnitt. Vormundschaft über die Unmündigen.

§ 137. Berufung zur Vormundschaft.

1. Permissum est parentibus liberis impuberibus, quos in potestate habent, testamento tutores dare. Et hoc in filio filiaque omnimodo procedit; nepotibus tamen neptibusque ita demum parentes possunt testamento tutores dare, si post mortem eorum in patris sui potestatem non sint recasuri. (§ 3. Inst. 1. 13.)

2. Quibus testamento tutor datus non sit, his ex lege duodecim tabularum agnati sunt tutores, qui vocantur legitimi. (Pr. Inst. 1. 15.)

3. Si cui nullus omnino tutor fuerat, ei dabatur in urbe quidem Roma a Praetore urbano et majore parte tribunorum plebis tutor ex lege Atilia, in provinciis vero a Praesidibus provinciarum ex lege Julia et Titia. — Sed ex his legibus pupillis tutores desierunt dari, posteaquam primo Consules pupillis utriusque sexus tutores ex inquisitione dare coeperunt, deinde Praetores ex constitutionibus. — Sed hoc jure utimur, ut Romae quidem Praefectus urbis vel Praetor secundum suam jurisdictionem, in provinciis autem Praesides ex inquisitione tutores crearent vel magistratus jussu Praesidum, si non sint magnae pupilli facultates. (Pr. § 3. 4. Inst. 1. 20.)

§ 138. Uebernahme und Verwaltung der Vormundschaft.

1. Excusantur tutores variis ex causis: plerumque autem propter liberos, sive in potestate sint sive emancipati. Si enim tres liberos quis superstites Romae habeat vel in Italia quattuor vel in provinciis quinque, a tutela possunt excusari exemplo ceterorum munerum: nam et tutelam placuit publicum munus esse. — Item qui rei publicae causa absunt, a tutela excusantur. — Et qui potestatem aliquam habent, excusare se possunt, sed coeptam tutelam deserere non possunt. — Item tria onera tutelae non affectatae praestant vacationem, quamdiu administrantur. (Pr. § 2. 3. 5. Inst. 1. 25.)

2. Pupillorum pupillarumque tutores et negotia gerunt et auctoritatem interponunt. (Ulp. XI. § 25.)

3. Imperatoris Severi oratione prohibiti sunt tutores et curatores praedia rustica vel suburbana distrahere. Quae oratio in Senatu recitata est Tertullo et Clemente consulibus, idibus Iuniis. Et sunt verba eius huiusmodi: Praeterea, patres conscripti, interdiciam tutoribus et curatoribus, ne praedia rustica vel suburbana distrahant, nisi, ut id fieret, parentes testamento vel codicillis caverint. Quod si forte aes alienum tantum erit, ut ex rebus ceteris non possit exsolvi, tunc praetor urbanus, vir clarissimus, adeatur, qui pro sua religione aestimet, quae possunt alienari, obligarive debeant, manente pupillo actione, si postea potuerit probari, obreptum esse praetori. Si communis res erit, et socius ad divisionem provocet, aut si creditor, qui pignori agrum a parente pupilli acceperit, ius exsequetur, nihil novandum censeo. (Ulp. in l. 1 pr. — § 2. Dig. 27. 9.)

4. Auctoritas tutoris in quibusdam causis necessaria pupillis est, in quibusdam non est necessaria. Ut ecce si quid dari sibi stipulentur, non est necessaria tutoris auctoritas; quod si aliis pupilli promittant, necessaria est: namque placuit meliorem quidem suam conditionem licere eis facere etiam sine tutoris auctoritate, deteriore vero non aliter quam tutore auctore. Unde in his causis, ex quibus mutuae obligationes nascuntur, si tutoris auctoritas non interveniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt obligantur, at invicem pupilli non obligantur. Tutor autem statim in ipso negotio praesens debet auctor fieri, si hoc pupillo

prodesse existimaverit. Post tempus vero aut per epistolam interposita auctoritas nihil agit. (Pr. § 2. Inst. 1. 21.)

§ 139. Beendigung der Vormundschaft.

Zweiter Abschnitt. Cura.

§ 140. Ernennung und amtliche Thätigkeit der Curatoren.

1. Lex duodecim tabularum furiosum, itemque prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione jubet esse agnatorum. (Ulp. XII. § 2.)

2. Masculi puberes et feminae viripotentes usque ad vicesimum quintum annum completum curatores accipiunt: qui licet puberes sint, adhuc tamen hujus aetatis sunt, ut negotia sua tueri non possint. — Inviti adolescentes curatores non accipiunt, praeterquam in litem. Curator enim et ad certam causam dari potest. (Pr. § 2. Inst. 1. 23.)

3. In causis adulatorum licentia erit agentibus vel ipsum adultum praesentem in iudicium vocare, ut consensu curatoris conveniatur, vel contra curatorem agere, ut ipse litem suscipiat. (Ulp. in l. 1. § 3. Dig. 26. 7.)

§ 141. Beendigung der Curatel.

Fünftes Buch.

Das Erbrecht.

§ 142. Einleitung.

1. Nihil est aliud **hereditas**, quam successio in universum jus, quod defunctus habuit. (Gaj. in l. 24. Dig. 50. 16.)

2. Ius nostrum non patitur eundem in paganis et testato et intestato decessisse; earumque rerum naturaliter inter se pugna est: **testatus et intestatus**. (Pompon. in l. 7. Dig. 50. 17.)

Erstes Capitel.

Testamentarische Erbfolge.

§ 143. Begriff des Testaments und Testirfähigkeit.

1. Testamentum est voluntatis nostrae justa sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit. (Modest. in l. 1. Dig. 28. 1.)

2. Testamenta vim ex institutione heredum accipiunt et ob id veluti caput atque fundamentum intelligitur totius testamenti heredis institutio. (§ 34. Inst. 2. 20.)

3. Si quaeramus, an valeat testamentum, in primis animadvertere debemus, an is, qui fecerit testamentum, habuerit testamenti factionem. (Gaj. in l. 4. Dig. 28. 1.)

§ 144. Testamentsformen.

1. Ut nihil antiquitatis penitus ignoretur, sciendum est olim quidem duo genera testamentorum in usu fuisse, quorum altero in pace et in otio utebantur, quod calatis comitiis appellabatur, altero, cum in proelium exituri essent, quod procinctum dicebatur. Accessit deinde tertium genus testamentorum, quod dicebatur per aes et libram, scilicet quia per emancipationem, id est imaginariam quandam venditionem, agebatur, quinque testibus et libripende, civibus Romanis puberibus praesentibus et eo, qui familiae emtor dicebatur. Sed illa quidem priora duo genera testamentorum ex veteribus temporibus in desuetudinem abierunt: quod vero per aes et libram fiebat, licet diutius permansit, attamen partim et hoc in usu esse desiit. Sed praedicta quidem nomina testamentorum ad ius civile referebantur. Postea vero ex edicto Praetoris alia forma faciendorum testamentorum introducta est: iure enim honorario nulla emancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant, cum iure civili signa testium non erant necessaria. (§ 1. 2. Inst. 2. 10.)

2. Cum paulatim tam ex usu hominum, quam ex constitutionum emendationibus coepit in unam consonantiam ius civile et praetorium iungi, constitutum est, ut uno eodemque tempore, quod ius civile quodammodo exigebat, septem testibus adhibitis et subscriptione testium, quod ex constitutionibus inventum est, et ex edicto Praetoris signacula testamentis imponerentur: ut hoc

ius tripartitum esse videatur, ut testes quidem et eorum praesentia uno contextu testamenti celebrandi gratia a iure civili descendant, subscriptiones autem testatoris et testium ex sacrarum constitutionum observatione adhibeantur, signacula autem et numerus testium ex edicto Praetoris. (§ 3. Inst. 2. 10.)

3. Si quis sine scriptis voluerit ordinare iure civili testamentum, septem testibus adhibitis et sua voluntate coram eis nuncupata, sciat hoc perfectissimum testamentum iure civili firmiterque constitutum. (§ 14. Inst. 2. 10.)

4. Milites quo modo cumque fecerint testamenta, valent, id est etiam sine legitima observatione; nam principalibus constitutionibus permissum est illis, quo modo cumque vellent, quo modo cumque possent, testari. Sed quod testamentum miles contra iuris regulam fecit, ita demum valet, si vel in castris mortuus sit, vel post missionem intra annum. (Ulp. XXIII. § 10.)

§ 145. Inhalt des Testaments.

1. Et unum hominem et plures in infinitum, quot quis velit, heredes facere licet. Hereditas plerumque dividitur in duodecim uncias, quae assis appellatione continentur. Habent autem et hae partes propria nomina ab uncia usque ad assem, ut puta haec: sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as. Non autem utique duodecim uncias esse oportet. Nam tot unciae assem efficiunt, quot testator voluerit, et si unum tantum quis ex semisse verbi gratia heredem scripserit, totus as in semisse erit: neque enim idem ex parte testatus et ex parte intestatus decedere potest, nisi sit miles, cuius sola voluntas in testando spectatur. Et e contrario potest quis in quantascumque voluerit plurimas uncias suam hereditatem dividere. (§ 4. 5. Inst. 2. 14.)

2. Potest quis in testamento suo plures gradus heredum facere, ut puta: **si ille heres non erit, ille heres esto**, et deinceps in quantum velit testator substituere potest. (Pr. Inst. 2. 15.)

3. Liberis suis impuberibus, quos in potestate quis habet, non solum ita substituere potest, ut si heredes ei non extiterint, alius ei sit heres, sed eo amplius ut et, si heredes ei extiterint et adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis heres. Veluti

si quis dicat hoc modo: **Titius filius meus heres mihi esto: si filius meus heres mihi non erit, sive heres erit et prius moriatur, quam in suam tutelam venerit** (id est pubes factus sit), **tunc Seius heres esto.** Quo casu si quidem non extiterit heres filius, tunc substitutus patri fit heres: si vero extiterit heres filius et ante pubertatem decesserit, ipsi filio fit heres substitutus. (Pr. Inst. 2. 16.)

4. Liberis suis testamentum facere nemo potest, nisi et sibi faciat: nam pupillare testamentum pars et sequela est paterni testamenti, adeo ut, si patris testamentum non valeat, ne filii quidem valebit. (§ 5. Inst. 2. 16.)

5. Humanitatis intuitu parentibus indulgemus, ut si filium vel nepotem vel pronepotem cujuscumque sexus habeant, nec alia proles descendantium eis sit, iste tamen filius vel filia vel nepos vel neptis mente captus vel mente capta perpetuo sit, vel si duo vel plures isti fuerint, nullus vero eorum saperet, liceat iisdem parentibus, legitima portione ei vel eis relicta, quos voluerint his substituere, ut occasione hujusmodi substitutionis ad exemplum pupillaris nulla querela contra testamentum eorum oriatur, ita tamen, ut si postea resipuerit vel resipuerint, talis substitutio cesset. Si filii aut alii descendentes ex hujusmodi mente capta persona sapientes sint, non liceat parenti, qui vel quae testatur, alios quam ex eo descendentes, unum vel certos vel omnes, substituere. Sin vero etiam alii liberi testatori vel testatrici sint sapientes, ex his vero personis, quae mente captae sunt, nullus descendat, ad fratres eorum, unum vel certos vel omnes, eandem fieri substitutionem oportet. (Imp. Justinianus in l. 9. Cod. 6. 26.)

Zweites Capitel.

Intestaterbfolge.

§ 146. Aeltere Intestaterbfolge.

1. Intestatorum hereditates ex lege duodecim tabularum primum ad suos heredes pertinent. Sui autem heredes existimantur, qui in potestate morientis fuerunt, veluti filius, filia, nepos, neptisve ex filio. Nec interest, utrum naturales sunt liberi an adoptivi. Postumi quoque, qui si vivo parente nati

essent, in potestate futuri forent, sui heredes sunt. (§ 1. 2. Inst. 3. 1.)

2. Si nemo suus heres... exstat et successionem quoquo modo amplectatur, tunc ex lege duodecim tabularum ad agnatum proximum hereditas pertinet. (Pr. Inst. 3. 2.)

3. Si nullus agnatus sit, lex duodecim tabularum gentiles ad hereditatem vocat. (Gaj. III. § 17.)

4. Hactenus lege duodecim tabularum finitae sunt intestatorum hereditates: quod jus quemadmodum strictum fuerit, palam est intelligere. Statim enim emancipati liberi nullum jus in hereditatem parentis ex ea lege habent, cum desierint sui heredes esse. Item agnati capite diminuti non admittuntur ex ea lege ad hereditatem, quia nomen agnationis capitis deminutione perimitur. Sed hae juris iniquitates edicto Praetoris emendatae sunt. (Gaj. III. § 18. 19. 21. 25.)

5. Quos Praetor solus vocat ad hereditatem, heredes quidem ipso iure non fiunt (nam Praetor heredem facere non potest: per legem enim tantum vel similem iuris constitutionem heredes fiunt, veluti per Senatus consultum et constitutiones principales): sed cum iis Praetor dat bonorum possessionem, loco heredum constituuntur et vocantur bonorum possessores. (§ 2. Inst. 3. 9.)

6. Posteaquam Praetor locutus est de bonorum possessione ejus, qui testatus est, transitum fecit ad intestatos. Sed successionem ab intestato in plures partes divisit: fecit enim gradus varios, primum liberorum, secundum legitimorum, tertium cognatorum, deinde viri et uxoris. (Ulp. in l. 1. pr. § 1. Dig. 38. 6.)

7. Lex duodecim tabularum ita stricto iure utebatur et praeponere masculorum progeniem et eos, qui per feminini sexus necessitudinem sibi iunguntur, adeo expellebat, ut ne quidem inter matrem et filium filiamve ultro citroque hereditatis capiendae ius daret, nisi quod Praetores ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem, bonorum possessione Unde cognati accommodata, vocabant. Sed hae iuris angustiae postea emendatae sunt. Et primus quidem divus Claudius matri ad solatium liberorum amissorum legitimam eorum detulit hereditatem. Postea autem Senatus consulto Tertulliano, quod Divi Hadriani temporibus factum est, plenissime de successione matri deferenda cautum est. (Pr. — § 2. Inst. 3. 3.)

8. Per contrarium ut liberi ad bona matrum intestatarum admittantur, Senatus consulto Orfitiano effectum est, quod latum est Orfito et Rufo consulibus, Divi Marci temporibus. Et data est tam filio quam filiae legitima hereditas, etiamsi alieno iuri subiecti sunt: et praeferuntur et consanguineis et agnatis defunctae matris. Sed cum ex hoc Senatus consulto nepotes ad aviae successionem legitimo iure non vocabantur, postea hoc constitutionibus principalibus emendatum est, ut ad similitudinem filiorum filiarumque et nepotes et neptes vocentur. (Pr. § 1. Inst. 3. 4.)

§ 147. Intestaterbfolge zur Zeit Justinians.

Drittes Capitel.

Notherbenrecht.

§ 148. Notherbenrecht bis auf die Novelle 115.

1. Sui heredes instituendi sunt vel exheredandi. Ex suis heredibus filius quidem neque heres institutus, neque nominatim exheredatus, non patitur valere testamentum. Reliquae vero personae liberorum, velut filia, nepos, neptis, si praeteritae sint, valet testamentum, quo scriptis heredibus accrescunt, suis quidem heredibus in partem virilem, extraneis autem in partem dimidiam. Postumi quicumque liberi cujuscumque sexus omissi, quod valuit testamentum, agnatione rumpunt. (Ulp. XXII. § 14. 16—18.)

2. Emancipatos liberos utriusque sexus quamvis jure civili neque heredes instituere neque exheredare necesse sit, tamen Praetor jubet, si non instituantur heredes, exheredari, masculos omnes nominatim, feminas vel inter ceteros; alioquin contra tabulas bonorum possessionem eis pollicetur. (Ulp. XXII. § 23.)

3. Haec vetustas introducebat. Nostra vero constitutio inter masculos et feminas in hoc iure nihil interesse existimans, quia... lege antiqua duodecim tabularum omnes similiter ad successiones ab intestato vocabantur, quod et Praetores postea secuti esse videntur, ideo simplex ac simile ius et in filiis et in filiabus et in ceteris descendantibus per virilem sexum personis, non solum natis, sed etiam postumis introduxit, ut omnes sive sui sive emancipati sunt, et nominatim exheredentur et

eundem habeant effectum circa testamenta parentum suorum infirmanda et hereditatem auferendam, quem filii sui vel emancipati habent, sive iam nati sunt, sive adhuc in utero constituti postea nati sunt. (§ 5. Inst. 2. 13.)

4. Quia plerumque parentes sine causa liberos suos vel exheredant vel omittunt, inductum est, ut de inofficioso testamento agere possint liberi, qui queruntur aut inique se exheredatos aut inique praeteritos, hoc colore, quasi non sanae mentis fuerunt, cum testamentum ordinarent. Sed hoc dicitur, non quasi vere furiosus sit, sed recte quidem fecit testamentum, non autem ex officio pietatis: nam si vere furiosus est, nullum est testamentum. Non tantum autem liberis permissum est parentum testamentum inofficiosum accusare, verum etiam parentibus liberorum. Soror autem et frater turpibus personis scriptis heredibus ex sacris constitutionibus praelati sunt: non ergo contra omnes heredes agere possunt. Ultra fratres et sorores cognati nullo modo aut agere possunt aut agentes vincere. Tam autem naturales liberi, quam adoptati ita demum de inofficioso testamento agere possunt, si nullo alio iure ad bona defuncti venire possunt. Nam qui alio iure veniunt ad totam hereditatem vel partem eius, de inofficioso agere non possunt. (Pr. § 1. 2. Inst. 2. 18.)

§ 149. Bestimmungen der Novelle 115.

1. Sancimus: non licere penitus patri vel matri, avo vel aviae suum filium vel filiam vel ceteros liberos praeterire aut exheredes in suo facere testamento, nec si per quamlibet donationem vel legatum vel fideicommissum vel alium quemcumque modum eis dederint legibus debitam portionem, nisi forsitan probabuntur ingrati, et ipsas nominatim ingratitude causas parentes suo inseruerunt testamento. Sed quia causas, ex quibus ingrati liberi debeant judicari, in diversis legibus dispersas et non aperte declaratas invenimus... ideo necessarium esse perspeximus eas nominatim praesenti lege comprehendere, ut praeter ipsas nulli liceat ex alia lege ingratitude causas opponere, nisi quae hujus constitutionis serie continentur. (Imp. Justinianus in nov. 115. cap. 3.)

2. Sancimus: non licere liberis parentes suos praeterire aut quolibet modo rebus propriis, in quibus habent testandi

licentiam, eos omnino alienare, nisi causas... in suis testamentis specialiter nominaverint... Si autem haec non fuerint observata, nullam vim hujusmodi testamentum, quantum ad institutionem heredum, habere sancimus, sed rescisso testamento eis, qui ab intestato ad hereditatem defuncti vocantur, res ejus dari disponimus, legatis videlicet vel fideicommissis... suam obtinentibus firmitatem. (Imp. Justinianus in nov. 115. cap. 4.)

Viertes Capitel.

Erwerb der Erbschaft.

Erster Abschnitt. Art der Erwerbung.

§ 150. Im Allgemeinen.

§ 151. Antretung der Erbschaft.

1. Extraneus heres siquidem cum cretione sit heres institutus, cernendo fit heres; si vero sine cretione, pro herede gerendo. Cretio est certorum dierum spatium, quod datur instituto heredi ad deliberandum, utrum expediat ei adire hereditatem nec ne, velut: **Titius heres esto cernitoque in diebus centum proximis, quibus scieris poterisque. Nisi ita creveris, exheres esto.** Cernere est verba cretionis dicere ad hunc modum: **Quod me Mevius heredem instituit, eam hereditatem adeo cernoque.** (Ulp. XXII. § 25. 27. 28.)

2. Cretionum scrupulosam solemnitatem hac lege penitus amputari decernimus. (Imp. Arcadius et Honorius in l. 17. Cod. 6. 30.)

3. Extraneus heres testamento institutus aut ab intestato ad legitimam hereditatem vocatus, potest aut pro herede gerendo vel etiam nuda voluntate suscipiendae hereditatis heres fieri. Pro herede autem gerere quis videtur, si rebus hereditariis tamquam heres utatur vel vendendo res hereditarias aut praedia colendo locandove, et quoquo modo si voluntatem suam declarat vel re vel verbis de adeunda hereditate, dummodo sciat eum, in cuius bonis pro herede gerit, testato intestatove obiisse et se ei heredem esse. Pro herede enim gerere est pro domino gerere: veteres enim heredes pro dominis appellabant. (§ 7. Inst. 2. 19.)

4. Bonorum possessio datur parentibus et liberis intra annum, ex quo petere potuerunt; ceteris intra centum dies. Qui omnes intra id tempus si non petierint bonorum possessionem, sequens gradus admittitur, perinde atque si superiores non essent. (Ulp. XXVIII. § 10. 11.)

§ 152. Erwerb der Erbschaft ipso jure.

1. Heredes aut necessarii dicuntur aut sui et necessarii. Necessarius heres est servus heres institutus: ideo sic appellatus, quia, sive velit sive nolit, omnimodo post mortem testatoris protinus liber et necessarius heres fit. Unde qui facultates suas suspectas habent, solent servum suum primo aut secundo vel etiam ulteriore gradu heredem instituere, ut, si creditoribus satis non fiat, potius eius heredis bona, quam ipsius testatoris, a creditoribus possideantur vel distrahantur vel inter eos dividantur. Sui autem et necessarii heredes sunt veluti filius, filia, nepos, neptisque ex filio et deinceps ceteri liberi, qui modo in potestate morientis fuerint. Sed ut nepos neptisque sui heredes sint, non sufficit eum eamve in potestate avi mortis tempore fuisse, sed opus est, ut pater eius, vivo patre suo, deserit suus heres esse, aut morte interceptus aut qualibet alia ratione liberatus potestate: tunc enim nepos neptisque in locum patris sui succedit. Sed sui quidem heredes ideo appellantur, quia domestici heredes sunt et vivo quoque patre quodammodo domini existimantur. Unde etiam, si quis intestatus mortuus sit, prima causa est in successione liberorum. Necessarii vero ideo dicuntur, quia omnimodo, sive velint sive nolint, tam ab intestato quam ex testamento heredes fiunt. (Pr. — § 2. Inst. 2. 19.)

2. Invito nemini bonorum possessio acquiritur. (Ulp. in l. 3. § 3. Dig. 37. 1.)

Zweiter Abschnitt. Wirkung des Erbschaftserwerbes.

§ 153. Im Allgemeinen.

§ 154. Anwachsungsrecht.

1. Qui semel aliqua ex parte heres existit, deficientium partes etiam invito excipit, id est tacite ei deficientium partes etiam invito accrescunt. (Gaj. in l. 53. § 1. Dig. 29. 2.)

2. Cum quis ex institutis, qui non cum aliquo conjunctim institutus sit, heres non est, pars ejus omnibus pro portionibus hereditariis accrescit; neque refert, primo loco quis institutus, an alicui substitutus heres sit. (Cels. in l. 59. § 3. Dig. 28. 5.)

3. Heredes sine partibus utrum conjunctim, an separatim scribantur, hoc interest, quod, si quis ex conjunctis decessit, non ad omnes, sed ad reliquos, qui conjuncti erant (pertinet), sin autem ex separatis, ad omnes, qui testamento eodem scripti sunt heredes, portio ejus pertinet. (Javol. in l. 63. Dig. 28. 5.)

§ 155. Rechtsmittel der Erben.

1. Regulariter definiendum est, eum demum teneri petitione hereditatis, qui vel ius pro herede vel pro possessore possidet, vel rem hereditariam. (Ulp. in l. 9. Dig. 5. 3.)

2. Pro herede possidet, qui putat se heredem esse. Sed an et is, qui scit se heredem non esse, pro herede possideat, quaeritur. Et Arrianus libro secundo de interdictis putat teneri, quo jure nos uti Proculus scribit. — Pro possessore vero possidet praedo, qui interrogatus cur possideat, responsurus sit, quia possideo, nec contendet se heredem vel per mendacium, nec ullam causam possessionis possit dicere: et ideo fur et raptor petitione hereditatis tenentur. (Ulp. in l. 11—13. pr. Dig. 5. 3.)

3. Per familiae erciscundae actionem dividitur hereditas, sive ex testamento, sive ab intestato... deferatur hereditas. (Ulp. in l. 2. pr. Dig. 10. 2.)

4. Haec actio proficiscitur e lege duodecim tabularum: namque coheredibus volentibus a communione discedere, necessarium videbatur aliquam actionem constitui, qua inter eos res hereditariae distribuerentur. (Gaj. in l. 1. pr. Dig. 10. 2.)

5. Ea, quae in nominibus sunt, non recipiunt divisionem, cum ipso jure in portiones hereditarias ex lege duodecim tabularum divisa sunt. (Imp. Gordianus in l. 6. Cod. 3. 36.)

Fünftes Capitel.

Vermächtnisse.

§ 156. Im Allgemeinen.

1. Legatum est donatio quaedam a defuncto relicta. (§ 1. Inst. 2. 20.)

2. Legatum est, quod legis modo, id est imperative testamento relinquitur. Nam ea, quae precativo modo relinquuntur, fideicommissa vocantur. (Ulp. XXIV. § 1.)

3. Legamus autem quatuor modis: per vindicationem, per damnationem, sinendi modo, per praeceptionem. Per vindicationem his verbis legamus: **Do lego, capito, sumito, sibi habeto.** Per damnationem his verbis: **heres meus damnas esto dare, dato, facito, heredem meum dare jubeo.** Sinendi modo ita: **heres meus damnas esto sinere Lucium Titium sumere illam rem sibi que habere.** Per praeceptionem sic: **Lucius Titius illam rem praecipito.** (Ulp. XXIV. § 2—6.)

4. Fideicommissum est, quod non civilibus verbis, sed precative relinquitur, nec ex rigore juris civilis proficiscitur, sed ex voluntate datur relinquentis. Verba fideicommissorum in usu fere haec sunt: **fideicommitto, peto, volo dari** et similia. Etiam nutu relinqui posse fideicommissum usu receptum est. (Ulp. XXV. § 1—3.)

5. Ante heredis institutionem legari non potest, quoniam vis et potestas testamenti ab heredis institutione incipit. (Ulp. XXIV. § 15.)

6. Fideicommissum relinquere possunt, qui testamentum facere possunt, licet non fecerint: nam etiam intestato quis moriturus fideicommissum relinquere potest. (Ulp. XXV. § 4.)

7. Fideicommissum et ante heredis institutionem et post mortem heredis et codicillis etiam non confirmatis testamento dari potest, licet ita legari non possit. (Ulp. XXV. § 8.)

8. Sciendum est omnia fideicommissa primis temporibus infirma esse, quia nemo invitus cogebatur praestare id, de quo rogatus erat. Quibus enim non poterant hereditates vel legata relinquere, si relinquebant, fidei committebant eorum, qui capere ex testamento poterant. Et ideo fideicommissa appellata sunt, quia nullo vinculo iuris, sed tantum pudore eorum, qui rogabantur continebantur. Postea primus Divus Augustus semel iterumque gratia personarum motus, vel quia per ipsius salutem rogatus quis diceretur, aut ob insignem quorundam perfidiam, iussit consulibus auctoritatem suam interponere. Quod quia justum videbatur et populare erat, paulatim conversum est in assiduam iurisdictionem; tantusque favor eorum factus est, ut paulatim etiam Praetor

proprius crearetur, qui fideicommissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabant. (§ 1. Inst. 2. 23.)

9. Ante Augusti tempora constat ius codicillorum non fuisse, sed primus Lucius Lentulus, ex cuius persona etiam fideicommissa coeperunt, codicillos introduxit. Nam cum decederet in Africa, scripsit codicillos testamento confirmatos, quibus ab Augusto petiit per fideicommissum, ut faceret aliquid. Et cum Divus Augustus voluntatem eius implexisset, deinceps reliqui auctoritatem eius secuti fideicommissa praestabant et filia Lentuli legata, quae iure non debebat, solvit. Dicitur Augustus convocasse prudentes, inter quos Trebatium quoque, cuius tunc auctoritas maxima erat, et quaesisse, an possit hoc recipi, nec absonans a iuris ratione codicillorum usus esset. Et Trebatium suasisse Augusto, quod diceret utilissimum et necessarium hoc civibus esse propter magnas et longas peregrinationes, quae apud veteres fuissent, ubi, si quis testamentum facere non posset, tamen codicillos posset. Post quae tempora cum et Labeo codicillos fecisset, jam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur. Non tantum autem testamento facto potest quis codicillos facere, sed et intestatus quis decedens fideicommittere codicillis potest. (Pr. § 1. Inst. 2. 25.)

10. Cum antiquitatem invenimus legata quidem stricte concludentem, fideicommissis autem, quae ex voluntate magis descendebant defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem, necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis exaequare, ut nulla sit inter eos differentia, sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum et si quid amplius est in legatis, per hoc crescat fideicommissi natura. (§ 3. Inst. 2. 20.)

§ 157. Arten der Singularvermächtnisse.

§ 158. Abzug der Quarta Falcidia.

1. Olim quidem licebat totum patrimonium legatis... erogare, nec quidquam heredi relinquere, praeterquam inane nomen heredis... Quare qui scripti heredes erant, ab hereditate se abstinabant et idcirco plerique intestati moriebantur. Itaque lata est lex Furia, qua, exceptis personis quibusdam, ceteris plus mille assibus legatorum nomine mortisve causa capere permissum non est. Sed haec lex non perfecit, quod voluit. Qui enim verbi gratia quinque millium aeris patrimonium habebat,

poterat quinque hominibus singulis millenos asses legando totum patrimonium erogare. Ideo postea lata est lex Voconia, qua cautum est, ne cui plus legatorum nomine mortisve causa capere liceret, quam heredes caperent. Ex qua lege plane quidem aliquid utique heredes habere videbantur, sed tamen fere vitium simile nascebatur. Nam in multas legatariorum personas distributo patrimonio, poterat testator adeo heredi minimum relinquere, ut non expediret heredi, hujus lucri gratia totius hereditatis onera sustinere. Lata est itaque lex Falcidia, qua cautum est, ne plus ei legare liceat, quam dodrantem. Itaque necesse est, ut heres quartam partem hereditatis habeat et hoc jure nunc utimur. (Gaj. II. § 224—227.)

2. Cum autem ratio legis Falcidiae ponitur, ante deducitur aes alienum, item funeris impensa et pretia servorum manumissorum, tunc deinde in reliquo ita ratio habetur, ut ex eo quarta pars apud heredes remaneat, tres vero partes inter legatarios distribuuntur, pro rata scilicet portione eius, quod cuique eorum legatum fuerit. Itaque si fingamus quadringentos aureos legatos esse et patrimonii quantitatem, ex qua legata erogari oportet, quadringentorum esse, quarta pars singulis legatariis detrahi debet. (§ 3. Inst. 2. 22.)

§ 159. Universalvermächtnisse.

In primis sciendum est opus esse, ut aliquis recto iure testamento heres instituatur eiusque fidei committatur, ut eam hereditatem alii restituat: alioquin inutile est testamentum, in quo nemo heres instituitur. Cum igitur aliquis scripserit: **Lucius Titius heres esto**, poterit adjicere: **Rogo te, Luci Titi, ut, cum primum possis hereditatem meam adire, eam Gaio Seio reddas restituas**. Potest autem quisque et de parte restituenda heredem rogare; et liberum est vel pure, vel sub conditione relinquere fideicommissum, vel ex die certo. Restituta autem hereditate, is quidem qui restituit nihilo minus heres permanet, is vero qui recipit hereditatem, aliquando heredis, aliquando legatarii loco habebatur. Et in Neronis quidem temporibus Trebellio Maximo et Annaeo Seneca consulibus Senatus consultum factum est, quo cautum est, ut, si hereditas ex fideicommissi causa restituta sit, omnes actiones, quae iure civili heredi et in heredem competere, ei et in eum darentur, cu

ex fideicommisso restituta esset hereditas. Post quod Senatus consultum Praetor utiles actiones ei et in eum, qui recepit hereditatem, quasi heredi et in heredem dare coepit. Sed quia heredes scripti, cum aut totam hereditatem aut paene totam plerumque restituere rogabantur, adire hereditatem ob nullum vel minimum lucrum recusabant atque ob id extinguebantur fideicommissa, postea Vespasiani Augusti temporibus Pegaso et Pusione consulibus Senatus censuit, ut ei, qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. Post quod Senatus consultum ipse heres onera hereditaria sustinebat, ille autem, qui ex fideicommisso recepit partem hereditatis, legatarii partiarum loco erat, id est eius legatarii, cui pars bonorum legabatur. Quae species legati partitio vocabatur, quia cum herede legatarius partiebatur hereditatem. Unde quae solebant stipulationes inter heredem et partiarium legatarium interponi, eadem interponebantur inter eum, qui ex fideicommisso recepit hereditatem, et heredem, id est ut et lucrum et damnum hereditarium pro rata parte inter eos commune sit. Sed quia stipulationes ex Senatus consulto Pegasiano descendentes et ipsi antiquitati displicuerunt, et quibusdam casibus captiosas eas homo excelsi ingenii Papinianus appellat... nobis... placuit exploso Senatus consulto Pegasiano, quod postea supervenit, omnem auctoritatem Trebelliano Senatus consulto praestare, ut ex eo fideicommissariae hereditates restituantur, sive habeat heres ex voluntate testatoris quartam, sive plus, sive minus, sive penitus nihil, ut tunc, quando vel nihil, vel minus quarta apud eum remaneat, liceat ei vel quartam, vel quod deest retinere, vel repetere solum, quasi ex Trebelliano Senatus consulto pro rata portione actionibus tam in heredem, quam in fideicommissarium competentibus; si vero totam hereditatem sponte restituerit, omnes hereditariae actiones fideicommissario et adversus eum competunt. Sed etiam id, quod praecipuum Pegasiani Senatus consulti fuerat, ut quando recusabat heres scriptus sibi datam hereditatem adire, necessitas ei imponeretur, totam hereditatem volenti fideicommissario restituere, et omnes ad eum et contra eum transire actiones, et hoc transponimus ad Senatus consultum Trebellianum, ut ex hoc solo et necessitas heredi imponatur, si ipso nolente adire, fideicommissarius desiderat restitui sibi hereditatem, nullo nec damno

nec commodo apud heredem manente. (§ 2—5. § 7. Inst. 2. 23.)

§ 160. Erwerb der Vermächtnisse.

1. Si post diem legati cedentem legatarius decesserit, ad heredem suum transfert legatum. (Ulp. in l. 5. pr. Dig. 36. 2.)

2. Omnia, quae testamentis sine die vel conditione adscribuntur, ex die aditae hereditatis praestentur. (Modestin. in l. 32. pr. Dig. 31.)

§ 161. Schutz der Vermächtnisse.

1. Heres legatorum nomine non proprie ex contractu obligatus intelligitur (neque enim cum herede, neque cum defuncto ullum negotium legatarius gessisse proprie dici potest) et tamen, quia ex maleficio non est obligatus heres, quasi ex contractu debere intelligitur. (§ 5. Inst. 3. 27.)

2. Rectius esse censemus... omnibus tam legatariis, quam fideicommissariis... non solum personalem actionem praestare, sed etiam in rem, quatenus eis liceat easdem res, vel per quodcumque genus legati, vel per fideicommissum fuerint derelictae, vindicare in rem actione instituenda, et insuper utilem Servianam, id est hypothecariam, super his, quae fuerint derelicta, in res mortui praestare... Et haec disponimus, non tantum si ab herede fuerit legatum derelictum vel fideicommissum, sed et si a legatario vel fideicommissario vel alia persona, quam gravare fideicommissum possumus, fideicommissum cuidam relinquatur. (Imp. Justinianus in l. 1. § 1. 4. Cod. 6. 43).

3. Legatorum nomine satisdari oportere Praetor putavit, ut, quibus testator dari fieri voluit, his diebus detur vel fiat, dolumque malum abfuturum stipulentur. Sed aut satisdabitur eis, aut, si satis non datur, in possessionem bonorum venire Praetor voluit. (Ulp. in l. 1. pr. § 2. Dig. 36. 3.)

Sechstes Capitel.

Successionen auf den Todesfall ausser dem Erbrecht.

§ 162. Im Allgemeinen.

§ 163. Einzelne Fälle der Succession.

1. Si nemo sit, ad quem bonorum possessio pertinere possit, aut sit quidem, sed jus suum omiserit, populo bona deferuntur ex lege Julia caducaria. (Ulp. XXVIII. § 7.)

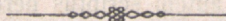
2. Accessit novus casus successionis ex constitutione Divi Marci. Nam si hi, qui libertatem acceperunt a domino in testamento, ex quo non aditur hereditas, velint bona sibi addici libertatium conservandarum causa, audiuntur. Et ita rescripto Divi Marci ad Popilium Rufum continetur. Hoc rescripto subventum est et libertatibus et defunctis, ne bona eorum a creditoribus possideantur et veneant. Certe si fuerint ex hac causa bona addicta, cessat bonorum venditio: exstitit enim defuncti defensor, et quidem idoneus, qui de solido creditoribus cavet. (Pr. § 2. Inst. 3. 11.)

3. Si is, ad quem ab intestato legitimo jure pertinet hereditas, in jure eam alii ante aditionem cedat, id est antequam heres extiterit, proinde fit heres is, cui in jure cesserit, ac si ipse per legem ad hereditatem vocatus esset. Post obligationem vero si cesserit, nihilominus ipse heres permanet et ob id creditoribus tenebitur, debita vero pereunt, eoque modo debitores hereditarii lucrum faciunt; corpora vero ejus hereditatis perinde transeunt ad eum, cui cessa est hereditas, ac si ei singula in jure cessa fuissent. Testamento autem scriptus heres ante aditam quidem hereditatem in jure cedendo eam alii nihil agit; postea vero quam adierit si cedat, ea accidunt, quae diximus de eo, ad quem ab intestato legitimo jure pertinet hereditas, si post obligationem in jure cedat. (Gaj. II. § 35. 36.)

Berichtigungen.

Seite 19, Zeile 4 v. u. statt nst. 2. 1. lies: Inst. 2. 1.

„ 21, zwischen § 62 und § 63 hinzuzufügen: **Vierter Abschnitt.**
Schutz des Eigenthums.

Quellen-Register.

Die in Klammern eingeschlossenen Ziffern weisen auf die Paragraphen des Grundrisses hin, in denen die betreffenden Stellen abgedruckt sind.

I. Vorjustinianische Quellen.

Gaji institutiones.

- L. 1. § 42 43 (4); § 54 (50); § 82 (4); § 109—113 (127); § 119 (29); § 156 (19); § 190 (136).
- L. 2. § 10. 11 (24); § 35. 36 (163); § 38. 39 (96); § 40 (49. 50); § 41 (50); § 42 (61); § 60 (83); § 64 (86); § 72 (58); § 87 (134); § 89 (45); § 98 (130); § 224—227 (158).
- L. 3. § 17. 18. 19. 21. 25 (146); § 116. 121 (120); § 128—130. 134 (106); § 169 (124); § 200 (117).
- L. 4. § 11—14. 19—21. 30. 39—43 (37); § 45. 46 (38); § 66 (124); § 119. 126—128 39; 139 (38); § 147 (88); 154 (48).

Pauli sententiae receptae.

- L. 1. 7. § 2 (41).
- L. 2. 14. § 1 (112); 17. § 3. 9 (108).
- L. 5. 2. § 3 (61).

Ulpiani fragmenta.

- T. 1. § 6—9 (4).
- T. 5. § 2—4 (125).
- T. 6. § 1—7. 9 (131).
- T. 10. § 1 (135).

- T. 11. § 1 (136); § 4 (19); § 25 (138); § 27 (27); § 28 (17).
 T. 12. § 2 (140).
 T. 19. § 1. 2 (49); § 3 (29, 49); § 7 (49); § 9—11 (29); § 16 (54).
 T. 20. § 10 (134); § 13 (27).
 T. 22. § 14. 16—18. 23 (148); § 25. 27. 28 (151).
 T. 23. § 10 (144).
 T. 24. § 1—6. 15 (156).
 T. 25. § 1—4. 8 (156).
 T. 28. § 7 (163); § 10. 11 (151).

Justinianische Quellen.

Institutionen.

1. 3. de jure person. § 4 (4).
 1. 4. de ingen. Pr. (5).
 1. 6. qui quib. ex caus. manumitt. non poss. Pr. § 4. 5 (4).
 1. 9. de patria potest. § 1 (125); § 2 (132); § 3 (133).
 1. 10. de nuptiis. Pr. — § 2 (126); § 13 (133).
 1. 11. de adoptionib. § 1. 4. 11 (133).
 1. 13. de tutelis. § 3 (137).
 1. 15. de leg. agnat. tutela. Pr. (137).
 1. 20. de Atiliano tutore. Pr. § 3. 4 (137).
 1. 21. de auctorit. tut. Pr. § 2 (138).
 1. 22. quib. mod. tutela fin. Pr. (17.).
 1. 23. de curatoribus. Pr. § 2 (140).
 1. 25. de excusat. tut. et curat. Pr. § 2. 3. 5 (138).
 2. 1. de rerum divis. § 1. 3. 6—10 (24); § 12. 17 (59); § 27. 28. 33. 34. (57); § 35. 36 (56); § 39 (59); § 41 (53).
 2. 2. de reb. incorpor. Pr. § 1. 2 (23).
 2. 3. de servitut. Pr. § 1 (69); § 4 (74).
 2. 4. de usufructu. Pr. (71).
 2. 5. de usu et habit. § 1. 5 (72).
 2. 6. de usucapionibus. Pr. (61).
 2. 7. de donationibus. Pr. § 2 (113); § 3 (130).
 2. 8. quib. alien. lic. vel non. Pr. (131).
 2. 9. per quas. pers. nob. acquir. § 1 (134).
 2. 10. de testam. ord. § 1—3. 14 (144).
 2. 13. de exhered. liber. § 5 (148).
 2. 14. de hered. instit. § 4. 5 (145).
 2. 15. de vulg. substit. Pr. (145).
 2. 16. de pupil. substit. Pr. § 5. (145).
 2. 18. de inoff. testam. Pr. § 1. 2. (148).
 2. 19. de her. qualit. et differ. Pr. — § 2 (152); § 7 (151).
 2. 20. de legat. § 1. 3 (156); § 34 (143).
 2. 22. de lege Falc. § 3 (158).
 2. 23. de fideicom. heredit. § 1 (156); § 2—5. 7 (159).
 2. 25. de codicil. Pr. § 1 (156).

III

3. 1. de heredit. quae ab intest. defer. § 1. 2. (146).
3. 2. de leg. agnat. success. Pr. (146).
3. 3. de Scto. Tertull. Pr. — § 2 (146).
3. 4. de Scto. Orfit. Pr. § 1 (146).
3. 9. de bon. possess. § 2 (146).
3. 11. de eo, cui libert. causa bona addic. Pr. § 2 (163).
3. 13. de obligat. Pr. (90).
3. 14. quib. mod. re contrah. oblig. Pr. (25).
3. 15. de verbor. oblig. Pr. § 1 (104).
3. 16. de duob. reis. stipul. Pr. § 1 (95).
3. 19. de inutil. stipulat. § 8. 10 (27).
3. 21. de litter. oblig. (107).
3. 23. de emtion. et vendit. Pr. § 2. 3 (108).
3. 24. de locat. et conduct. Pr. (109).
3. 25. de societate. Pr. § 4. 5 (110).
3. 26. de mandato. § 7, 11. 13 (111).
3. 27. de oblig. quasi ex contractu. § 3. 4 (115); § 5 (161); § 6 (115).
3. 29. quib. mod. oblig. toll. Pr. § 4 (124).
4. 1. de oblig. quae ex del. nasc. § 5. 19 (117).
4. 2. vi bon. rapt. Pr. (117).
4. 3. de lege Aquil. Pr. § 1. 12—14 (117).
4. 4. de injur. Pr. § 7. 8 (117).
4. 6. de actionibus. § 1. 2. (38, 76); § 4 (65); § 7 (88); § 28. 30. 31 (38).
4. 7. quod cum eo, qui in aliena potest. est. § 1—4 (97).
4. 8. de noxal. act. Pr. § 1. 5. 7 (118).
4. 12. de perpet. et tempor. act. Pr. (38).
4. 13. de except. Pr. § 1. 4. (39).
4. 15. de interd. § 4 (48).

Digesten.

1. 7. de adopt. l. 1 (133).
1. 8. de divis. rer. l. 5. § 1. l. 6. pr. (24).
2. 14. de pactis l. 27. § 2 (123).
3. 2. de his qui not. inf. l. 1 (13).
3. 5. de negot. gest. l. 3. pr. (115).
4. 2. quod metus c. gest. erit. l. 1 (41); l. 3. § 1. l. 5. l. 9. pr. (27); l. 13 (36).
4. 3. de dolo m. l. 1. § 1 (41); l. 17. pr. (95).
4. 4. de minor. l. 1. § 1 (41).
5. 3. de hered. pet. l. 9. l. 11—13 pr. (155).
6. 1. de rei vind. l. 9. l. 20. l. 37 (63); l. 44 (56).
6. 2. de Public. in rem act. l. 9. § 4 (65).
6. 3. si ager vectig. pet. l. 1. pr. (78).
7. 1. de usufr. l. 6. § 1 (74); l. 12. § 2 (71).
7. 4. quib. mod. ususfr. amitt. l. 3. § 3 (75).
7. 5. de usufr. ear. rer. quae usu consum. l. 1. l. 2. § 1 (71).
7. 9. usufructuar. quemadm. cav. l. 1. § 3 (71).
8. 1. de servit. l. 15. pr. § 1 (67).

8. 2. de servit. praed. urb. l. 6 (75); l. 26 (67).
 8. 3. de servit. praed. rust. l. 4 (70).
 8. 5. si servit. vind. l. 4. § 2 (76).
 10. 2. fam. ercisc. l. 1. pr. l. 2. pr. (155).
 12. 1. de reb. cred. l. 2. § 1 (98).
 12. 6. de condict. ind. l. 26. § 1 (93).
 13. 4. de eo quod certo loco. l. 9. (98).
 13. 7. de pignorat. act. l. 9. § 2 (83); l. 18. § 3 (89); l. 26. § 1 (85);
 l. 36. § 1. (86).
 15. 1. de peculio. l. 4. pr. (134).
 16. 1. ad Sctm. Vellej. l. 2. pr. § 1 (120).
 16. 2. de compensat. l. 1. (124); l. 6 (99).
 17. 2. pro socio. l. 72 (33).
 18. 1. de contrah. emt. l. 3. (30).
 18. 6. de per. et comm. rei vend. l. 8. pr. (30).
 19. 1. de act. emt. l. 11. § 2 (108); l. 13. § 31 (25).
 19. 2. locati. l. 2. § 1 (109); l. 25. § 7 (33).
 19. 5. de praescrip. ver. l. 5. pr. § 1. 2 (103).
 20. 1. de pignor. l. 4 (85); l. 5. pr. l. 9. § 1 (84); l. 11. § 1 (86).
 20. 6. quib. mod. pign. solv. l. 8. pr. (89).
 22. 1. de usur. l. 21 (122); l. 28 (25); l. 32. pr. (122); l. 34. l. 36 (25).
 22. 6. de jur. et facti ignor. l. 9. pr. § 2 (27).
 23. 1. de sponsal. l. 11—13 (127).
 23. 2. de ritu nupt. l. 1 (125).
 23. 3. de jure dot. l. 7. pr. § 3 (131); l. 39. § 1 (126); l. 56. § 1 (130).
 24. 1. de donat. int. vir. et uxor. l. 1. l. 5. § 18 (130).
 24. 2. de divort. l. 9 (128).
 25. 7. de concub. l. 4 (125).
 26. 1. de tutelis. l. 1. pr. § 1 (136).
 26. 7. de administ. et per. tut. l. 1. § 3 (140).
 27. 9. de reb. eorum qui s. tutela l. 1. pr. — § 2 (138).
 28. 1. qui testam. fac. poss. l. 1. l. 4 (143).
 28. 5. de hered. inst. l. 59. § 3. l. 63 (154).
 29. 2. de acq. vel omitt. heredit. l. 53. § 1 (154).
 31. de leg. II. l. 32. pr. (160).
 33. 2. de usu et usufr. per leg. dat. l. 1 (67).
 36. 2. quando dies leg. l. 5. pr. (160).
 36. 3. ut leg. c. cav. l. 1. pr. § 2 (161).
 37. 1. de bon. possess. l. 3. § 3 (152).
 38. 6. si tab. testam. l. 1. pr. § 1 (146).
 38. 10. de grad. l. 1. pr. (19); l. 4. § 3. 5. (20).
 39. 5. de donat. l. 29. pr. (113).
 41. 1. de acq. rer. dom. l. 7. § 1 (58); l. 7. § 7 (60); l. 31. pr. (53).
 41. 2. de acq. poss. l. 1. pr. (42); l. 1. § 20. 21 (46); l. 3. pr. (45); l. 3.
 § 1 (44); l. 3. § 8. (47); l. 18. pr. (44); l. 44. § 2 (47).
 41. 3. de usurp. et usucap. l. 4. § 29 (74); l. 5. (61); l. 23. pr. (45);
 l. 30. pr. (23).
 41. 4. pro emtore. l. 2. § 13. (61).

43. 12. de flum. l. 1. § 3 (24).
 43. 16. de vi l. 1. § 27 (36).
 43. 17. uti possid. l. 1. § 2 (42).
 43. 18. de superfic. l. 2 (79).
 43. 26. de precario. l. 2. pr. (48).
 43. 29. de hom. lib. exh. l. 1. pr. l. 3. § 6 (32).
 44. 2. de except. rei jud. l. 7. § 4 (40).
 44. 7. de obligat. et act. l. 3. pr. (90); l. 14 (94); l. 37. pr. (38); l. 39 (94).
 45. 1. de verb. oblig. l. 1. pr. (104); l. 26 (91); l. 35. § 1 (91); l. 41. § 1 (98); l. 45. pr. (97).
 46. 1. de fidejuss. l. 16. § 3. 4 (99).
 46. 2. de novat. et deleg. l. 1. pr. (124).
 46. 3. de solut. l. 70 (98); l. 72. pr. (122); l. 78 (57).
 47. 2. de furtis. l. 1. § 3 (117).
 49. 15. de capt. et postlim. l. 2. l. 19. pr. (59).
 49. 17. de castrensi pec. l. 11 (134).
 50. 13. de extraord. cognit. l. 5. § 1 (13).
 50. 16. de verb. signif. l. 24 (142); l. 109 (61); l. 195. § 1. 2 (8); l. 213. § 2. (33).
 50. 17. de reg. jur. l. 7 (142); l. 14 (98); l. 116 (27); l. 133 (97); l. 151 (32); l. 153 (123); l. 173. pr. (98); l. 185 (91); l. 207 (40).

Codex.

3. 3. de ped. judic. l. 2 (37).
 3. 18. ubi conven. qui certo loco. l. unica (98).
 3. 28. de inoff. testam. l. 37. § 1 (134).
 3. 36. fam. ercisc. l. 6 (155).
 4. 24. de act. pignerat. l. 6 (33).
 4. 31. de compens. l. 4 (124).
 4. 39. de her. v. act. vend. l. 8 (96).
 4. 66. de jure emphyt. l. 3. pr. § 1—3 (78).
 5. 13. de rei uxor. act. l. unica. pr. § 1. 2. 4 (131).
 5. 14. de pact. conv. l. 8 (131).
 6. 26. de impub. et al. substit. l. 9 (145).
 6. 30. de jure delib. l. 17 (151).
 6. 43. comm. de leg. l. 1. § 1. 4 (161).
 7. 25. de nudo ex jure Quir. toll. l. unica (51).
 7. 39. de praescr. trig. vel. quadr. annor. l. 3. pr. (38).
 8. 17. quae res. pign. oblig. poss. l. 4. l. 9. § 1 (84).
 8. 18. qui potior. in pign. hab. l. 1. l. 8 (87).
 8. 20. si antiq. cred. l. 1 (89).
 8. 23. si in causa jud. l. 1 (85).
 8. 34. de jure dom. impetr. l. 3. § 1—3 (86).
 8. 38. de contr. stipul. l. 10 (104).
 8. 39. de inutil. stipul. l. 2. (128).
 8. 42. de novat. l. 3. pr. (96).
 8. 48. de emancip. liber. l. 5. l. 6 (135).

Novellen.

- Nov. 115. c. 3. 4 (149).

www.books2ebooks.eu